

Lèxic de la vida quotidiana en inventaris valencians de la primera meitat del segle XIV

Vocabulary of everyday life in Valencian inventories from the first half of the 14th century

Léxico de la vida cotidiana en inventarios valencianos de la primera mitad del siglo XIV

JOAQUIM MARTÍ MESTRE

Universitat de València

Joaquin.Marti@uv.es

Resum: L'objectiu d'aquest article és estudiar el lèxic comú procedent d'inventaris valencians manuscrits de la primera meitat del segle XIV, que es troben entre els més antics conservats en els arxius valencians. Seleccionem les veus que complementen la informació dels diccionaris històrics i etimològics catalans i dels principals corpus informatitzats. Es tracta de mots no registrats, no documentats i que avancen la data de la primera documentació. En algunes de les veus seleccionades es comprova també l'existència de canvis semàntics i de canvis en la distribució geogràfica.

Mots clau: història del lèxic català; inventaris de béns; segle XIV.

Abstract: The aim of this paper is to study the common vocabulary found in handwritten Valencian inventories from the first half of the 14th century, which are among the oldest preserved in the Valencian archives. We select words that complement the information found in Catalan historical and etymological dictionaries and in the main computerized corpora. These are unrecorded or undocumented words, and words that advance the date of first documentation. Some of the selected words also show semantic changes and changes in geographical distribution.

Key words: History of catalan lexicon; inventories of goods; 14th century.

Resumen: El objetivo de este artículo es estudiar el léxico común procedente de inventarios valencianos manuscritos de la primera mitad del siglo XIV, que se encuentran entre los más antiguos conservados en los archivos valencianos. Seleccionamos las voces que complementan la información de los diccionarios históricos y etimológicos catalanes, así como de los principales corpus léxicos informatizados. Se trata de palabras no registradas, no documentadas y que avanzan la fecha de la primera documentación conocida. En algunos de los vocablos seleccionados se comprueba también la existencia de cambios semánticos y de cambios en la distribución geográfica.

Palabras clave: historia del léxico catalán; inventarios de bienes; siglo XIV.

Fecha de presentació: 19/11/2025 *Fecha de aceptació:* 20/12/2025

JOAQUIM MARTÍ MESTRE,
«Lèxic de la vida quotidiana en inventaris valencians de la primera meitat del segle XIV»,
Revista de Lexicografia, XXXI (2025), pp. 119-150
ISSN: 1134-4539, e-ISSN: 2603-667. doi: <https://doi.org/10.17979/rlex.2025.31.12800>

1. INTRODUCCIÓ

Les relacions de béns mobles, a través dels objectes inventariats, i dels mots que els representen, donen compte de l'ús real de la llengua en cada època, i, així, permeten aprofundir en el coneixement d'una bona part del lèxic de la vida quotidiana dels nostres avantpassats, especialment la relacionada amb el vocabulari de la vida material. A això cal afegir que sovint es tracta de veus escassament representades en altres tipus de textos, i, per tant, absents o poc representades en els corpus convencionals i en els diccionaris. A més, cal tenir en compte que, com indica Colón (2011: 22-23), des d'un punt de vista filològic, la rica documentació arxivística valenciana ha estat despullada molt deficientment i presenta a l'investigador «un camp pràcticament verge». I precisament, la documentació notarial és un dels àmbits que fins ara ha rebut una menor atenció.

El present treball es basa en la informació lèxica procedent de protocols notariaus manuscrits de la primera meitat del segle XIV, que es troben entre els més antics conservats en els dos principals arxius valencians de protocols, l'Arxiu del Regne de València (ARV) i l'arxiu del Reial Col·legi Seminari de Corpus Christi. En concret, els documents en els quals es fonamenta aquest estudi se situen entre els anys 1304 i 1349. De forma complementària, per ajudar a la caracterització del lèxic seleccionat, es tenen en compte inventaris posteriors, sobretot de la segona meitat del segle XIV, del segle XV i de la primera meitat del XVI, procedents dels dos arxius citats.

El nostre propòsit és recollir i estudiar mots que d'alguna manera complementen la informació dels diccionaris històrics catalans (DCVB, DECat, DAg, DBal, VLCM) i dels principals corpus informatitzats (CICA, CIVAL). Per això en cada vocable s'estudia la informació que recullen les fonts lexicogràfiques consultades, especialment els diccionaris històrics. No hi falten tampoc, quan cal, les referències a altres llengües, i la confrontació amb la sincronia lingüística actual.

Els mots estudiats es classifiquen en categories semàntiques, i, per no estendre's en excés, en un darrer grup se situen altres mots que avancen la data de documentació, en aquest cas, ordenats alfabèticament.

2. ESTUDI LÈXIC

2.1. *Roba i complements*

Alhirem, alhilem: «tres *alhirems* de bocaram et unum *alhirem* barrejatam panim lenzii cum oris vermellis» (ARV 2361, 1346), en l'inventari dels béns del manescal

de València Ramón de Fabarzano; «Ítem, en l'altar de Sent Blay e de Sta. Lúcia, [un] drap de seda vell e squinçat. Ítem, unes tovalles de lenç listades de cotó blau als caps, quasi noves. Ítem, I *alhilem* de li ab ores vermelles. Ítem, un drap vert de senyals Sanctis Ihesus, nou. Ítem, I frontal de seda flocat» (ARV 2354, 1376), en el convent de la Santa Trinitat de Xàtiva.

En el DCVB *alfilem* o *alfirem* 'peça de roba que serveix per cobrir taules, calzes i altres coses', 1ª doc. *alfilem* 1366 doc. reial, *alffirems* 1387 inv. mall. En el DECat (I, 186) *alfirem* o *alfilem* 'espècie de cobretaula o de vel del cap, usada pels moriscos o importada pels moros', doc. com el DCVB. En el VLCM *alfilem* 'cobretaula', 1ª doc. 1366 doc. reial. Barceló i Labarta (2011-2013: 288) testimonien *alhirem* el 1372, en el pagament del delme de Mahomat Benjucef, moro d'Eslida: «un *alhirem* de lli blanch prim», «un *alhirem* de lenç prim curt» (cf. Ferrer i Mallol 1987: 316). En l'inventari i l'encant dels béns de Guillem s'Escala, rector de l'església de Santa Magdalena de Lleida, *alfilem* (1403) (Bolòs, Sánchez-Boira 2014: 782, 804, 806).

És també cast., arag. i port. En cast. *alhareme* 'pieza de tela de lana usada como vestido', 'toca semejante al almaizar, usada por los árabes para cubrir la cabeza' (s. XIII) (Neuvonen 1941: 151-152), *alfareme* 1406-12, port. ant. *alfarema*, *alfareme* (DCECH, I, 150); arag. ant., *alfilem* (1356), *alfiren* (1359) (Aliaga, Almenar 2023: 141, 189), *alhirem* (1403) (IA, LVI, 75)¹.

Arabisme, que, segons Coromines (DCECH, DECat), en cat. i arag. procedeix de l'àrab vg. *ḥirâm* (àr. *iḥrâm*), i en cast. i port. de l'àrab vg. *ḥarâm*.

Entenem que la forma més antiga en cat., i la més pròxima a l'àrab, és *alhirem*, que es troba en textos del s. XIV. En aquest mateix segle localitzem la variant *alhilem*, de la qual només trobem notícies en l'inventari citat més amunt. Aquesta forma deu explicar-se a partir de la primera per assimilació, igual que *alfilem* a partir d'*alfirem*. En els inventaris valencians del segle XV consultats observem les variants *alfilem* (majoritària), *alfirem*, i fins i tot *alfilelm*, amb dilació de la consonant lateral: «hun *alfilelm* ab ores vermelles» (25473, 1438).

En efecte, trobem aquest mot en diversos inventaris del segle XV, especialment de la primera meitat. Pot aparèixer agrupat amb *tovalla* i *tovallola*: «per preu e stimació de V sous, unes *tovalles e alfilems*» (19783, 1432), «un *alfilem o tovallola* de ample de quatre palms» (23936, 1433), «una *tovallola morischa o alfilem* ab listes negres stretes de seda» (ARV 1894, 1425); també *alfilem morisc* i *alfilem* (i *alfirem*)

¹ Segons Pottier (1948-1949: 95), 'voile de femme', de seda.

de mora: «Ítem, hun *alfilem morisch* de seda blau nou [...] Ítem, una thoca morischa blanca» (11429, 1454) diferenciat de la toca morisca, «dos lançols ab hun *alfilem morisch vermell*» (11434, 1468), «un *alfilem de mora* o alquaça de li prim ab ores vermelles» (23179, 1405), entre els béns de Maciana, muller de Martí López d'Esparça, «*alfirem de mora* listat, hunes tovalles de lli scacades» (26198, 1437), propietat de na Palònia, muller de Llorenç Romani. De fet, normalment els alfilems (i variants) es troben entre els béns de cristians. Per tant, hem d'entendre que no eren d'ús exclusiu dels àrabs i moriscos, sinó que, tenint en compte la influència medieval de les modes morisques, s'estengueren entre la societat cristiana². I fins i tot no estaven absents de convents i esglésies. En aquest sentit, a més del testimoni de més amunt de Xàtiva (*alhilem*), observem un alfilem en l'església de l'Hospital de la Verge Maria dels Innocents de València: «una casulla de drap de vellutat ab fresadura ab ses dalmàtiques, maniples e stoles, tot blanch, tot forrat de tela vermella. Ítem, una capa de seda verda e negra nova forrada de tela vermella professional ab fresadura de imatges de la Verge Maria e de diverses àngels ab un botó de seda e de or vermell, ab un *alfilem* prim ab ores de seda vermelles» (26121, 1428).

Al segle XVI, en l'inventari dels béns de Pere Lluís Almúnia s'enumera, després d'una toca tunisenca, un *alharem*, forma que deu estar interferida pel cast. *alhareme*: «Ítem, una toca prima tunisenca usada. Ítem, un *alharem* de filet prim» (ARV 264, 1526).

Segurament, cal sumar a les formes cat. anteriors les variants *alquirem*, que documentem al segle XIV, i *alquilem*, la qual apareix en alguns inventaris de la primera meitat del XVI: «Ítem, III tovalloles obrades. Ítem, I *alquirem*» (ARV 2777, 1342); «Ítem, hun *alquilem* de mora» (1047, 1509), «hun *alquilem* o almaysar vermell que sta'n l'altar» (1047, 1514), «hun *alquilem morisch* usat, a Marqués, moro, per quinze e mig» (11730, 1516). Veiem en alguns d'aquests fragments l'expressió *alquilem de mora*, que, així mateix, apareixia amb *alfilem* i *alfirem*, i l'agrupació *alquilem o almaysar*, que recorda les semblances entre ambdós objectes³. Encara que les for-

² Vg. Bernis (1959), on fa referència a l'inventari dels béns d'Alfons el Magnànim (1424), en el qual, juntament amb altres robes morisques, es descriuen diversos alfilems, i comenta que l'ús dels alfilems i d'altres toques morisques, que al principi usaren els reis i els nobles, acabà generalitzant-se. Maillo (1983: 175) afirma que l'ús dels *alfaremes* entre els cristians castellans començà a ser freqüent a partir de la segona meitat del s. XV. En els inventaris valencians comprovem que en terres valencianes aquest ús àdhuc era habitual abans.

³ Bernis (1959: 203) situa entre les toques els almaissars i els alfilems (cast. *alhareme*), i el DCVB defineix *almaissar* (s. v. *almayçar*) com 'espècie de toca o tovallola que els moros es posaven enrevoltada pel cap els dies de festa'.

mes *alquirem* i *alquilem* no figuren en els diccionaris històrics, deuen ser variants de les anteriors. Com diu Moll (2006: 148), si bé el so *h* àrab esdevé regularment *f* en català, es donen alguns casos en els quals s'adapta en la velar [k] (al-ḥabs *al-capç*, al-ḥinnā *alquena*), i a més hom podria tenir en compte alguna influència analògica, com la d'*alquicem*, *alquicén*, *alquicer* (àr. *al-kisā*) (cf. DCVB, DECat, II, 620)⁴.

Botonat: «et tres uncias minus tribus millarensibus *botonati* argenti et tres uncias et quartam magranetorum argenti. Item, quatuor uncias inter botonos et magranetas argenti et tres uncias et tres quarteronos de botonis argenti cum agulla» (ARV 2872, 1322), inventari dels béns de Bertomeu Çacarrera, «et unum cotum lividum cum *botonato* daurato et cum magranetis argenti» (ARV 2872, 1322), «I^a gonella vermella de la defuncta ab b[o]tonat d'argent» (ARV 2855, 1326). Segurament derivat de *botó*, amb el sufix col·lectiu *-at* (del llatí *-ATU*)⁵. Els diccionaris històrics registren *botonat*, *ada* només com a adj., però no com a subst. Sembla tenir un sentit similar al de *botonadura*, que trobem també des de la primera meitat del segle, ex. «et la gonella ab *botonadura* d'argent daurada» (ARV 2923, 1341)⁶.

Escarsella. «unum boxium fustis. Item, unam casola et unum discum terre. Item, unum morterum et unam *scarcellam*. Item, unam marraxiam vini» (ARV 16932, 1304).

En el DCVB *escarsella* 'bossa de couro o de roba que es duia penjada a la cintura per portar-hi diners o altres coses', 1ª doc. 1366, i, amb un sentit diferent, 'peça d'armadura que cobria de la cinta fins a la cuixa'⁷, doc. Menaguerra, *Lo cavaller*⁸.

⁴ Els diccionaris històrics documentem aquest mot en cat. des de principis del s. XV: *alquicem* 1404, *alquicen* 1407, *alquicer* 1480 (DCVB, DECat, I, 620); de fet, el trobem ja al s. XIV: «un *alquicén* de li ab ones de seda vermella» (ARV 2923, 1341), «un *alquicén* (o *alquicem*) blanch d'estam» (74, 1381), *alquissem* 1377 inv. mall. (CICA). En l'inventari dels béns del donzell valencià Tomàs Carbonell documentem també la variant *alquicel*: «Ítem, II *alquicells* morischs blanchs, vermells e verts. Ítem, I^a flaçada blanca vella» (26042, 1422). El DCVB el registra només com un tipus de vestidura, en concret, una 'capa moresca que no sols servia per abrigar-se les persones sinó com a tapall de llit'. En efecte, en els inventaris valencians consultats el documentem sovint entre la roba de llit, però també apareix de vegades, al s. XVI, referit a una classe de teixit: «una flaçada vermella de *alquiser*» (5740, 1579), «una saboyana de *alquicer* blanch» (15518, 1582). Mot comú amb el cast. *alquicé* (s. XIII) (Alfau 1969: 44), *alquicer* (1431-50) (DECat, II, 621), *alquicel* (1527) (CDH), on, ja a s. XIII, s'usa «tanto para designar un tejido como una prenda» (Alfau 1969: 44).

⁵ Sobre aquest sufix, vg. Duarte, Alsina (1986: 74).

⁶ VLCM doc. 1349/51 Pere III; DCVB i DECat (II, 179) 1^a doc. 1384.

⁷ Segons Alomar (1995: 294), *escarsella* 'defensa de la cuixa que penja de la part baixa de la cuirassa', doc. 1492.

Segons Coromines (DCECH, II, 680), el cat. *escarcella*, que no documenta fins 1430, a partir del DA_g (III, 250)⁹, seria un manlleu de l'occità ant. *escarsela*, si bé creu que la forma *escarseler* 'escarceller' (1294), alteració del llatí CARCERARIUS per influx de l'*escarsella* on aquest duia les claus, testimonia indirectament l'existència del mot des de finals del s. XIII. La documentació d'*escarsella* en el nostre inventari confirma que ja devia ser un mot conegut en català a finals del segle XIII¹⁰.

No és un mot rar en els inventaris valencians dels segles XV i XVI, referit a un tipus de bossa. Tenint en compte les dades d'aquests inventaris, sabem que generalment era de cuir (o cuir): «una *scarcella* gran de cuyr buyda» (ARV 2424, 1426), podia estar guarnida, de llautó: «una *scarcella* guarnida de llautó» (1108, 1453), d'argent: «una *escarcella* de cuyro morat ab guarnició d'argent» (ARV 10252, 1505), o portar algun tipus de flocadura: «una *scarcella* de cuyro ab flocadura verda de seda» (ARV 2003, 1484). Si bé el cuir era el material més corrent, també hi havia escarselles de tela¹¹, de seda («una *scarcella* de seda blava ab botons d'argent daurats», 24111, 1450), d'agulla: «una *escarcella* o bosa de home de agulla de argent y seda negra ab lo ferro daurat» (14152, 1565) i metàl·liques: «dues *scarcelletes*, la una de ferro, l'altra tota de cuyro» (19011, 1455). Segons l'origen o el model, trobem escarselles franceses i morisques: «una *scarcella* francesa negra» (1108, 1453), «una *scarcelleta* morisca» (ARV 471, 1430).

L'escarsella, en efecte, solia penjar-se en la corretja o en el cint, exs. «una correga de cuyr guarnida de ferre ab una *scarcella*» (25303, 1407), «hun cint ab una *scarcella*» (26942, 1454). Bernat de Gallach era posseïdor d'una imatge de Nicodemus «cenyida ab hun croch [...] e semblantment tenia en lo dit croch una *scarce-*

⁸ L'ús d'*escarsella* amb aquest sentit és menys habitual en els inventaris consultats, però s'hi pot trobar des de la primera meitat del s. XV: «unes plates ab sos espatlaços e *escarcelles*» (20711, 1443), «Ítem, hun helm y hun scut y flahó, clau y caragol. Ítem, una *scarcella*, huns braçals de real ab hun tartugat tret de una guarda daurada. Ítem, hun arnés de cames e huns ferros de una sella de justar o guarnició de aquella» (12551, 1533).

⁹ Coromines (DCECH) diu que en català només cita *escarsella* el DA_g, des de 1430. Recordem que també es troba en el DBal, documentat en el *Regiment de la cosa pública* d'Eiximenis, imprès a València el 1499: «[el patge] deu portar [...] *escarcella* ab fil e agulla per a cusir a son senyor ço que mester haja».

¹⁰ Segons Coromines, en cast. *escarcela* 'especie de bolsa' (doc. 1453 CDH) seria un occitanisme o un italianisme.

¹¹ Cf. «I *escarcela* de samit vermell obrada de fil d'or, flocada de sendat vert» (1323) (VCM), «*scarcella* gran, de fustani» (1478), «altra *escarcella* de estamenya» (1488) (Bolós, Sánchez-Boira 2014: 1185, 1334).

lla d'argent a la una part e a l'altra part de la dita correja o croch tenia penjat hun martell d'argent, tot daurat» (ARV 467, 1425). Les escarselles podien contenir coses diverses, com diners, papers, llibres, ferramentes o altres objectes personals, exs. «una ampolla de terra ab una *scarcella* e pedrenyeres dins aquella» (24107, 1443), «una *escarcella* e dins aquella alguns papers vells» (1125, 1465), «una *scarcella* de cuyro vella, desmarchada, ab molta ferramenta menuda de poqua valor dins aquella» (6482, 1466), «unes oretes atrobades en la dita *squarcella* de perguamí» (20981, 1478).

El mot *escarsella* pot trobar-se agrupat amb *bossa*: «una *bosa o escarcella* guarnida d'argent daurat ab una correja on hi havia cap e civella e XII platons» (26050, 1448), amb *carner*¹²: «una *scarcella o carneret* de cuyr negre, e dins aquell unes ulleres ab son stoig de cuyro e dues peces de argent» (1104, 1435), i fins i tot amb *fermall*: «una *scarcela o fermal d'or*, en què ha tres perles grosses, hun balaix e dos çafills» (ARV 821, 1422).

Portella, en una gramalla: «Ítem, cota, gramalla e gonella e capiró de palmella vert, la gramalla ab cendat e ab IIII esma [...]s d'argent en les *portelles* et la cota ab pena de costes de vayres» (ARV 2923, 1341), «una gramalla de drap de verni verda ab *portelles*, forrada de cendat blau clar ab caperó» (1008, 1382). Aceptió no registrada en els diccionaris històrics. També en relació amb la roba, en el DCVB es registra *porta* ant. 'escotadura, part superior d'una peça de vestit, corresponent al coll', doc. 1337.

Recel, exs. «II matalaffs de lana listats, un matalaff de pèl de ca[...]jell blau, I *recel* listat» (ARV 2837, 1322), «et tria tela, et tres coxinós [...] et duos recolzadors, et unum bancal [...] tres *recellos* oldanos» (ARV 2872, 1322), «Ítem, dos tapits, un poch e altre gran. Ítem, un *recell* listat» (ARV 2776, 1343), «et duo matalafia lane, et unum traverserium plume, et duo linteaniam stupe, et unum *recellum* magnum listatum» (ARV 2361, 1346), en dim. *recelet*: «Ítem, un lit de posts [...] Ítem, dos *recelets*» (26318, 1376). En molts d'aquests textos apareix inventariat juntament amb altres robes de llit.

Mot no registrat en els diccionaris històrics catalans, com tampoc en el CICA ni en el CIVIL. En canvi, *racel* i *recel* compten amb testimonis castellans i aragonesos, antics i actuals. En inventaris aragonesos dels segles XIV i XV *racel*, exs. «un bancal, siquiere *racel* [...] una litera & un *razel* roto, de diversos colores [...] un

¹² Per a més dades sobre les característiques dels carners a través dels inventaris, vg. Martí Mestre (e. p.).

racel viello» (a. 1373) (IA, XLIII, 29, 35, 39), «un *raçel* speçado ad armas reales» (a. 1379) (IA, X, 50); en un inventari aragonés de 1331, *ratel*: «un leyto con su márfega, e con un almadrach, e con un *ratel* viado» (IA, V, 11), que Pottier (1948-1949: 196) interpreta com el mateix mot, amb el sentit de ‘petit tapis, dessus de meuble’. Es troba en altres textos aragonesos dels segles XIV i XV, exs. «I *racel* viado de amariello, cardeno e blanco» (1316) (Aliaga, Almenar 2023: 6), «V almadraches e cinco literas nuevas e dos literas biellas e IIII *raçeles* e dos cabeçales de lana e una cortina» (1356) (id. 132), *racellejo*: «hun *racellejo* roto» (a. 1474) (Navarro, Villanueva 2014: 98) i *recel*: «una [litera] e un *reçel*» (a. 1360) (id. 193). També en Sesma, Líbano (1982: 307), *razel* ‘*racel*, alfombra pequeña que se pone debajo de los muebles’, doc. s. XV. Montes Fano (2021: 573) documenta *racel* en inventaris saragossans del s. XV, on afirma que «se trata de unas telas usadas para adornar una iglesia y, probablemente, la pared de una casa».

A finals del s. XIII, *recel* es recull en la *Crónica* de Fernando IV de Castella (1298): «mandó el *recel* verde e bermexo que lo den a Sant Francisco» (VCM), i *racel* es cita en un inventari de Toledo de 1434 (DCECH, IV, 774), i tant *recel* com *razel* es troben en inventaris castellans dels s. XVI i XVII (CorLexIn). Avui dia, *recel* ‘colcha’ (Almería, Níjar) (Escobedo 2003: 217), Cieza, Cuevas de Vera, Baza (DCECH), *rencel* ‘cobertor de seda listada’ (burg.). En el DRAE *recel* ‘cobertor o cubierta de tela delgada y listada’ es recull des de l’edició de 1803¹³, i s’hi manté actualment però com a desusat (cf. NTLLE).

Pottier creia probable que l’arag. *racel* derivés de *raz*, de la ciutat francesa d’Arras, i abans Serrano (IA, 50) l’interpretava com «pañó de Raz, o sea, Arrás». Per la seua part, Coromines (DCECH, IV, 774) considera dubtós que derive de *raz*, per ‘tela d’Arràs’, tenint en compte que, en cas de derivar de *raz*, «el diminutivo **rassel* habría debido formarse en Francia o en cat., donde no tengo noticias de tal palabra». Així mateix, el mateix filòleg dubta si és o no el mateix mot que l’ant. *ranzal* ‘cierta tela fina de hilo’. En el DRAE es considera *recel* procedent del llatí *re-* i *celāre* ‘ocultar, cubrir’. D’altra banda, Pezzi (1994: 166-168) creu probable que el cast. *recel* siga un arabisme, emparentat amb l’ant. *redí* (*ridí*, *arredé*, *arrelde*), que derivarien de l’arrel àrab *r-d-y*¹⁴.

¹³ Abans *recel* ‘especie de paramento delgado’ (Covarrubias, 1611), ‘tapisserie rayée comme de Bergame’ (Oudin, 1647), ‘especie de tapicería listada’ (Terreros, 1788) (cf. NTLLE, NTLE).

¹⁴ Vg. també Martí Mestre (e. p.¹), on es demostra l’existència en val. medieval del mot *redé* (*arredé*, *alredé*).

Tot i que els diccionaris històrics no registren *recel* en català, comprovem que no era un mot rar en els inventaris valencians dels segles XIV i XV. N'hi trobem de llana, de borra i de màrrega. Sovint estava decorat amb llistes (l·listat) de colors, també podia estar barrat o trepat. Exs. «Ítem, altre *recel* oldà de borra ab diverses listes [...] Ítem, altre *recel* de lana real» (1444, 1384), «un *recell* listat ab listes blaves e blanques, verdes e vermelles de sis alnes de lonch» (16698, 1412), «un *recel* de màrregua listada, vell, de deu palms de larch» (ARV 2422, 1423), «hun *recel* vermell e blau barrat» (26047, 1430). Hi havia recels serranescs i moriscs o *de terra de moros*, exs. «tres *recels* o *badenchs* de terra de moros» (6417, 1411), «hun *recel* serranesch» (11931, 1421), «hun *recel* morisch barat de diverses colors» (13612, 1440), i també trobem «hun *recel* listat de drap de lana de diverses listes, appellat en morisch *hambel*» (25750, 1445)¹⁵, en l'inventari dels béns del veí de Paterna Pascasi Requeni, on es contenen diversos arabismes.

Garcia Marsilla (2008: 19) diu que els *recels*, com els *papallons*, eren utilitzats «sobre todo como doseles para las camas». En els inventaris valencians consultats trobem recels en cambres, en relació amb cortines, probablement del llit: «Primo, un lit de posts e un banquet baix davant e sa màrrega, ja bé usats. Ítem, cinch peces de cortines vermelles de cànem planes, lo *recel* tot trepat, ja mig usades, e una boxaqua del dit drap sotil» (25917, 1402)¹⁶. El *recel* (o *racel*)¹⁷ també apareix emparellat amb el *cobrellit* (o *cobrellit*)¹⁸: «un *recell* o *cobrellit* blanch» (16698, 1412),

¹⁵ Mot no enregistrat en els diccionaris històrics catalans. A l'Atlas Mitjà es coneixen els *hambels*, teixits usats «para las paredes de las jaimas o para el suelo», en el segon cas normalment serveixen per a protegir les catifes, més valuoses, per tal que no entren directament en contacte amb el sòl (Lanceta 1998: 114). Segons Pinto da Costa (2004: 149), *hambels*, mot d'origen àrab, 'tecido árabe, semelhante a outro usado no Alentejo, de fraca qualidade'.

¹⁶ També en relació amb el llit i amb les cortines es troba el *sobrecel*: «Ítem, en una cambra gran damunt lo portal major del dit alberch. Primerament, un llit nou de posts bel e gran [...] Ítem, un cobertor gran de cendat morat e grog ab botana blava. Ítem, dues cortines verts ab un *sobrecel* trepat» (1008, 1382). Recordem que el *sobrecel* s'entén com a sinònim de *cobrecel* o *cobricel* 'peça de tela estesa horitzontalment i sostinguda per pilars part damunt un llit per a cobrir aquest a manera de tenda' (DCVB). Segons Coromines (DECat, II, 788), *sobrecel* és compost de *cel* (cf. *cel de llit*) amb *sobre*, i *cobricel* (*cobrecel*) seria un manlleu de l'oc. ant. *cobercel*, *cobrecel*, del ll. vg. *COOPERCELLUM, en cat. adaptat a partir de *sobrecel*.

¹⁷ Variant menys corrent en els inventaris valencians del segle XV: «un *racel* blanch» (22588, 1420), «un *racel* seranesch listat» (16837, 1444).

¹⁸ El *cobrellit* o *cobrellit* s'identifica amb el 'cobertor de llit' (DCVB). Cf. «hun *cubertor* o *cobrellit* de sarsanes ab los entorns de tafatà vert» (11731, 1517). Recordem que encara actualment en andalus i murcia *recel* té el sentit de 'colcha'. Però també es relaciona amb un cel de cortinatge: «hun cortinatge de cetí groch e vellut morat, són dos cortines e hun *cel* e *cobrellit*, ab franges de or e argent, ab

«un *recell* o *cobrillet* vell blanch ab los caps vermells, [...] per IIII sous VI» (9527, 1429), «hun *cobrillet* o *recel* vermell, [...] VII sous VIII» (25749, 1443), amb una flassada: «un *racel* o *troç de flacada* squinçat» (23933, 1421), però era usat també per a cobrir taules: «dos *recelets* listats *de cobrir les taules*» (18412, 1443), «Ítem, un *recelet de sobretaula* [...] I s. [...] Ítem, altre *cobritaula* (...) II s.» (18412, 1443), «hun *recelet* o *cobritaula* tot squexat» (20888, 1452), per a cobrir cofres: «hun *drap* o *recel* per *cobrir còffrens*, sotil» (25753, 1450), bancs: «un banquet davant lo llit encaxat ab son *resel* dessús» (25474, 1439), per a cobrir el pa: «un *racel* per a *cobrir pa*» (26565, 1461), i fins i tot podia aprofitar-se per a cavalcar: «un troç de *recell* per a cavalcar, vermell» (ARV 794, 1439).

Així mateix, el *recel* o *racel* es troba agrupat amb altres draps, com el *manil*¹⁹, la *flassada* i el *barragà*²⁰: «una *flaçadeta* o *recel* de diverses colors, oldà» (ARV 3, 1413), «hun *reçel* o *troç de barragà*, vermell, oldà» (ARV 4393, 1416)²¹, «hun *racel* o *manil* vermell» (ARV 423, 1436), «*manil* o *recel* de dues teles de màrrega listat» (20707, 1439).

Pel que fa al *badenc*, emparellat més amunt amb *recel*, en el DCVB es registra *badenc* ant. ‘casta de tela grossera’²², 1^a doc. inventari val. 1329²³. Encara que no s’indica en aquest diccionari, es tracta de l’inventari dels béns de l’apotecari val. Arnau Torrella (ARV 2205): «Ítem, una bossa de seda obrada. Ítem, una peça de *badench* vermell». Després el DCVB recull «un albernuç de *badench* blanch» (1366), «XX o XXV peçes de *badenchs* blanchs prims per fer mantonets als cavallers

ses tovallolles complidament, ab quatre coxins, dos de cetí groch e dos de vellut morat» (11739, 1507), i amb una cortina: «hun *cobrellit* o *cortina* vermella d’estam, molt usat» (6483, 1468).

¹⁹ El *manil* (o *mandil*) en els inventaris consultats s’usava per a cobrir taules, cofres, caixes, llits, així com el pa pastat, que es duia al forn. També hi havia *manils* de barber, *manils* usats com a davantals i per a davant del llit.

²⁰ El *barragà* en els inventaris consultats generalment s’usava per a cobrir una taula, un cofre, una caixa, o un llit, i també com a ornament penjat a la paret.

²¹ En una ocasió, també en relació amb un *barragà*, es llig *rocel*: «hun *barregà* o *rocel* de llana, tot listat de listes amples vermelles, negres e grogues» (ARV 2498, 1439), però la *o* en aquest cas podria ser una confusió de l’escrivà, tenint en compte que en el mateix inventari, pocs folis abans, es llig «una *comissa* d’om», i poc després escriu amb *e* «hun troç de *recelet* squinçat». Amb tot, Martines (2000: 78-80) comenta que «el contacte amb la vibrant sol afavorir el pas /e/ > [o]», si bé pràcticament en tots els mots citats (com també en els que es reporten en el DECAt, V, 325) la vocal està en contacte amb una cons. labial o pròxima a una vocal labial, que n’afavoreixen l’assimilació, cosa que no ocorre en el cas de *recel*.

²² El VLCM segueix la definició del DCVB.

²³ Es documenta ja al darrer quart del s. XIII, referit a una capa: «portaren una capa juevescha de *badench* vert clar» (a. 1287, *Llibre de la Cort del Justícia de València*, CIVAl).

que reeben de l'Orde de Sant Jordi» (doc. del s. XIV, procedent del DAG) i «un prom vel vastit d'un *badanch* da raligio» (*Questa del sant Graal*). Coromines (DECat, I, 8) registra *badenc* 'un hàbit religiós monacal', doc. al s. XIV, en la *Questa del sant Graal*, i el considera variant formal d'*abadenc*, derivat d'*abat* (< ABBATEM).

En els inventaris valencians del s. XIV i de les primeres dècades del XV comprovem, però, que sovint no es relaciona amb l'hàbit religiós, sinó que normalment s'associa amb persones laiques. Pot designar, en efecte, una tela, que veiem usada per a fer albornussos, mantons²⁴, capes, cots²⁵, sacs²⁶. Sembla que també podia referir-se a un article tèxtil confeccionat, com hem vist més amunt, agrupat amb *recel*, en l'inventari dels béns del pare valencià Jaume Toledo, on es parla de recels o badencs «de terra de moros». Igualment, documentem un *badenc morisc*, juntament amb diferent roba de llit, en l'inventari dels béns del sabater Pere de Fontajaus: «Primo, un lit de posts ab sa màrfega. Ítem, un matalaff de lana ab listes blaves e blanques e ab la botana blava de lana. Ítem, un strall de listes blanques, blaves e verts. Ítem, un *badench* morisch blanch. Ítem, unum parell de lançols d'estopa» (ARV 2832, 1356).

Sobarbera: «I^a sàvena streta de seda ab *sobarbera*, I^a albaneca de sendat» (ARV 2.758, 1330), «I parell de anells de argent. Ítem, una *sobarbera* blancha» (ARV 2.923, 1341). Mot no registrat en els diccionaris històrics. En el DCVB *sobarba* ant. 'barballera, sotabarba', doc. diccionari de Torra: «Sobarba del gall: Palea», i *sotabarba* 'part carnosa que forma bossa entre el mentó i el coll', 1ª doc. 1902, registrat en cat. or. Un altre derivat de *barba* amb el prefix *so-* és *sobarbada*, que usava sant Vicent Ferrer, amb el sentit de 'reprensió forta' (Colomina 2021: 925), també 'barbellera' (Labèrnia) (DCVB).

En relació amb el vestit, el mot *barbellera*, derivat, així mateix, de *barba*, pot tenir el sentit de 'veta amb què se subjecta el capell davall la barba', documentat en el *Procés de les olives*: «moltes voltes portar *barbellera* de viudes desigen» (DCVB), i en l'*Spill* de Jaume Roig: «No malparlava, / ans aretglava / sa *barbellera*» (ed. Peirats 2010: 111), que, segons l'editora, «pot ser la sotabarba» o «pot referir-se també a la part del vestit que tapava el coll de les dones, i abans de parlar, se'l posava bé»

²⁴ En l'*Itinerari* del rei Martí el *badenc* designa un teixit, que podia ésser fet de «mig seda» i «d'estam», usat per a fer *mantonets* o *mantets* de cavallers (cf. Maranges 1991: 107).

²⁵ Cf. «una peça de *badench* cint en grana a obs de cot de la dita na Guillemona» (ARV 2789, 1362).

²⁶ Cf. «un sach de drap de verni olivet forrat de *badench* vert» (72, 1401), «hun sach vermell de *badench*, sotil, forrat de drap de lenç picat, vermell» (28642, 1409).

(id., 366). Per la seua part, el DA_g (I, 192) registra *barbellera* ‘adorno de senyora’ (València, s. XVIII). Igualment, pel que fa al vestuari femení, en el primer inventari, *sobarbera* es documenta en relació amb una *sàvena* ant. ‘tovallola o mocador gran amb què les dones es cobrien el cap i les espatlles’ (DCVB).

2. 2. *Joiells*

Manera: «Primerament hi fo atrobada una bossa de cuyr, dins la qual havia dos parells de *maneres* d’argent redones e un parell de *maneres* d’argent planes. Ítem, sach de drap de cànem dins lo qual havia dos anells ab mijes dobles d’or e una *manera* entretallada d’argent sobreaurada [...] dos parells de *maneres* redones e un parell de *maneres* planes d’argent, les quals pesaren VII onzes e miga e mig quart. Ítem, una correja d’argent pesant IX onzes» (ARV 11187, 1346).

El DCVB i el DECat (V, 320) registren, amb un sentit diferent, *maneres* ‘manilles d’emmanillar un pres’, que documenten en un inventari d’Igualada de 1408. Aquest sentit de *maneres* el trobem també en inventaris valencians del s. XV: «una cadena, brell, ferines, collar e *maneres* de ferre per a presó» (6468, 1437), «dues *maneres* de ferre per tenir presos o liguats catius, la una major que l’altra» (2592, 1440)²⁷.

D’altra banda, en el VLCM es registra *manera* ‘manotera, ornament entorn els punys de les mànegues de cotes i cots’, documentat en un llibre d’actes de València de 1383: «Ítem que alcu o alcuna no gos o presumesca tenir ne portar folradures ne reveigs ne altre arreament d’erminis sino tan solament a perfils de mantell, o de manegues, o de *maneres* de cots...» En relació amb això, en un inventari valencià de mitjan segle XV trobem *maneres*, que sembla referit a la part de la clotxa que cobria el canell, la part immediata a la mà, però no designa pròpiament un objecte ornamental. L’ornament, el passamà, es col·loca precisament a les *maneres* de la clotxa: «una cloxa negra forrada a les spalles de tella burella nova. Ítem, una altra cloxa de drap negre forrada a les spalles de tela bl[...]a casi nova e ab passamà a les *maneres*» (16893, 1466).

Siga com siga, en el fragment de l’inventari de 1346 reproduït més amunt, que forma part de la relació de béns del jueu Jafuda Sibili, el subst. *manera* (pl. *maneres*), repetit diverses vegades, juntament amb altres objectes valuosos, es refereix a

²⁷ També en inventaris del s. XV *manilla* per a emmanillar un pres: «hunes *manilles* de fferre per a tenir fferrats catius» (2592, 1440), i ‘braçalet’: «dos *manilles* d’argent» (25963, 1428), i ja al s. XIV, ‘ansa, agafador’: «una caxa gran de noguer ab *manilles*» (ARV 11215, 1375). El DECat (V, 320-321) situa *manilla* entre els derivats de *mà*, i el DCVB com a procedent del ll. MANĪCŪLA.

un objecte d'ornament, en aquest cas d'argent, que se situaria entorn dels punys o els canells de les mans, com un braçalet²⁸. Es tracta d'una accepció no registrada en el DCVB ni en el DECat, i diferent també de la recollida en el VLCM.

Recordem que juntament amb aquests substantius derivats de *mà*, es coneixia l'adj. *maner*, *manera* 'mans, domesticat, manyac', documentat ja en Ramon Llull (DCVB; DECat, V, 326) i 'manual, portàtil'²⁹, que el DAg (V, 42) documenta en un inventari de Vic de 1413, d'on passa al DCVB, si bé no el recull el DECat. De fet, trobem ja aquest adjectiu en inventaris valencians del s. XIV: «I^a serra *manera*» (ARV 2837, 1322), «una destraleta *manera*» (1413, 1390).

2. 3. *Armament*

Camberola: «et quasdam *camberolas ferri*» (ARV 2361, 1346), «unes *camberolles de ferre*» (4, 1348), «cinch parells de *c[am]beroles de landes de ferre*» (74, 1381), «dues *camberoles de cuyr*» (25303, 1407), «una *camberola de ferre*» (ARV 1548, 1419). Mot no registrat en els diccionaris històrics. Alomar (1995: 307) cita un únic cas de *gamberola* 'genollera?' l'any 1377, i el considera pres de l'it. *gamberuolo* 'genollera', feminitzat per influència de *gambera*³⁰. Així mateix recull *cambera* i *gambera* 'defensa rígida de la cama' (1339). En els inventaris val. dels segles XIV i XV també es documenta *cambera*, que, com la *camberola*, podia ser de ferro o de cuir: «Ítem, *camberes* e cuxeres ab fforadura de cuyr. Ítem, *camberes* e cuxeres de cuyr negres todesques. Ítem, *camberes* e cuxeres de fferre escanyades guarnides de cuyr de cervo» (ARV 2205, 1329)³¹.

2. 4. *Utensilis de cuina*

Tornell: «et septem discos fusti, et quatuor scutellas fusti, et unum [...] et unum *tornellum* et quandam *culleram*» (ARV 2872, 1322), «Ia giradora de ferre, e unes

²⁸ Segurament, té un sentit similar el pl. *maneres* en els texts següents: «un parell de *maneres* de argent de pes de IIII onçes», en el pagament del delme del moro d'Eslida Mahomat Benjucef (1372) (Ferrer i Mallol 1987: 317), «dos parells de *maneres* d'or, e dos axorques d'or, e dos collars de perles ab alcortins d'or» (1395) (CIVAL, *La moreria de València*).

²⁹ Derivats també de *mà* són els adj. *manesc*, *-esca* i *manés*, *-esa*, el segon no registrat en els diccionaris històrics, exs. «set lances *maneses* e tres lances largues» (28644, 1422), «una serra chiqua *manesa*» (25753, 1450), «una serra *manesqua*» (19059, 1466).

³⁰ En efecte, en it. *gamberuolo* 'parte dell'armatura coprente la tibia' (i la var. pl. *chanberuoli*) es documenta des del darrer quart del s. XIII (TLIO). Segons el TLIO, procedent de *gambiera* (der. de *gamba*), i segons el GDLI (VI, 573), del llatí medieval *gambarolus*.

³¹ El pl. *camberes* es troba ja en un inventari de Tortosa de 1289 (VCM).

graïlles, I *tornell* de ferre» (ARV 10408, 1326), «V asts, e I *tornell* de ferre e una loça» (ARV 2879, 1344).

En el DCVB *tornell* ‘utensili de cuina, de significat incert’, 1ª doc. en un document d’arxiu del s. XIV, sense datar-ne l’any, i *tornellar* ‘posar dins el tornell’, doc. Jaume Roig, *Spill*. Coromines (DECat, VIII, 610) situa *tornell* ‘utensili de cuina’ (doc. 1430) i *tornellar* entre els derivats de *torn* (llatí TORNUS). Així mateix, documenta *tornell* en l’*Spill*, i l’interpreta amb el sentit d’‘arranjar, adobassar’. En el VLCM, *tornell* ‘obi, gabadal’, doc. en l’encant dels béns dels llaurador valencià Bartomeu Losella, de 1386.

No és un mot rar en els inventaris valencians dels s. XIV, XV i primera meitat del XVI. El *tornell* solia trobar-se a la cuina, i podia ser de fusta o de ferro. El verb *tornellar* és menys habitual, si bé el ciutadà de València Genís Just tenia a la seua cuina «hun *tornell* de fust per a *tornellar*» (22869, 1466).

2. 5. *Accessoris domèstics*

Atiafocs: «II *atiafocs*» (ARV 2923, 1341). Mot compost no registrat en els diccionaris. És més corrent en els inventaris consultats *atiador* i *atiador de foc*, el qual era de ferro, exs. «I *atiador de foch* de ferre» (ARV 2354, 1375), «hun *atiador* de ferre per atiar foch» (25753, 1450), «un *atiador* de ferro per al foch» (12666, 1505). En el DCVB *atiador* ‘instrument per atiar el foc’, sense documentació. També es podia atiar el foc amb un *ferroll*: «dos rostitós e hun *ferroll* de atiar lo foch» (23024, 1502), amb un ferro: «un *ferro* per atiar foch» (20122, 1489), amb una pala: «una *pala* de ferre de atiar foch» (ARV 2431, 1434), amb forques: «unes *forques* per a atiar lo foch de ferro» (12617, 1545).

Tenidor: «et unum *tenitorium* d’asts ferri» (ARV 11183, 1328), «Ítem, un *tenidor* d’asts de ferre gran. Ítem, un foguer de fferre gran. Ítem, un altre *aster* o *tenidor* d’asts de fferre poch» (ARV 2205, 1329). En el DECat (VIII, 420) *tenidor* ‘lloc on es tenen (certes coses)’, doc. Aversó, *Torcimany*, en el VLCM *tenidor* ‘allò que sosté’, doc. *Inventari del rei Martí*.

Els tenidors podien ser de materials i formes variades i tenien o sostenien objectes molt diversos. En els inventaris consultats, sense eixir del segle XIV, trobem: «un stoig o *tenidor* de palmàs en què ha LXX parells de palmars» (26318, 1376), «un *tenidor* de ferre de tenir bací» (1008, 1382), «un *tenidor* de vi[r]es, en lo qual havia miga dotzena» (869, 1395). També hi havia, entre altres, tenidors de caces, d’ampolles, d’ous, de pintes, d’olles, de selles, de taces, de lletres, de ciris o de

gremials («hun gremial de cetí negre ab flocadura verda entorn ab tres cordons o *tenidors* verts ab figura de sent Jaume, ab bordons e scarcelles» 18692, 1467). Els canelobres tenien els seus *tenidors de caneles* o *candeles*, exs. «cinch canelobres de coure, lo hu té dos *tenidors de candeles*, e los dos tenen cascun hun tenidor de candela, e los dos restants són puntaaguts» (ARV 2432, 1435), «hun canelobret sens *tenidor de caneles*» (ARV 571, 1435), «un canelobre de lautó ab quatre brocs, cascú ab son *tenidor de canela*, qui stà penjat enmig de casa» (9544, 1462).

2.6. Receptacles

Alambí, *alambic*, *alembí*. De l'àrab *al-anbíq*, i aquest del gr. *ἄμβικος*. DCVB i DECat (I, 132) 1ª doc. *alembis* en el *Corbatxo*, i *alambichs* en *Lo somni*³² de Bernat Metge³³. En un inventari mall. de 1348 «duos *alembibs* plumbi» (VCM). En els inventaris valencians dels segles XIV, XV i primera meitat del XVI consultats trobem les formes *alambí*, *alambic* i *alembí*, de les quals la més corrent durant tot el període és la primera, si bé podem donar compte de la variant *alambic* en els textos més antics: «unum *alambich*» (ARV 2627, 1319), «I *alambich* de plom» (ARV 2758, 1330)³⁴. En la variant *alembí* la *e* interior pretònica deu explicar-se per assimilació al timbre de la vocal tònica (cf. Colomina 1991: 16)³⁵.

Els alambins s'usaven per a la destil·lació: «uns *alambins de fer aygües*» (ARV 16943, 1369), «huns *alambins de stil·lar aygua* ab son siti o foguer» (23274, 1428)³⁶, «dos *alambins* de plom [...] *per a colar aygües*» (22869, 1466), «quatre *alambins* ab ses casoles e cubertes *per a fer aygües cordials*» (10934, 1487), «tres

³² En el DCVB, en efecte, *alambich*, mentre que Coromines (DECat), seguint Riquer, transcriu la forma *alambichs* en *Lo somni*. En el CICA (ed. Butinyà) també *alambichs*.

³³ En el DAG (I, 53) i en el VLCM es documenta en dates posteriors, com també en el CIVALL.

³⁴ Coromines (DECat) comenta que l'eliminació de la *-q* final de l'àrab en *alambí* «és un fet molt estès en arabismes». Amb tot, com veiem, no deixen de trobar-se casos de la forma amb [k] final a la primera meitat del s. XIV, i en el DCVB se'n documenten alguns més al segle XVI, i s'hi recull la pronunciació *alambic* actualment a València i la Ribera d'Ebre. La velar final es manté també en el cast. i port. *alambique*, així com en el fr. *alambic* i en l'it. *lambicco* (DECat).

³⁵ En els inventaris valencians es troba *alembí* ja des del s. XIV, exs. «uns *alembins* de plom» (ARV 2777, 1342), «un *alembí* de plom» (ARV 2786, 1354).

³⁶ El DCVB documenta la forma *estil·lar*, que considera procedent del llatí *STILLARE*, a finals del segle XV (1492, 1493), i actualment la registra com a mallorquina. Per la seua part, Coromines (DECat, III, 744) la qualifica de variant vulgar de *destil·lar* (< ll. *DESTILLARE*). En els inventaris valencians documentem *estil·lar* des de la primera meitat del segle XV, exs. «sis almarraxes de tenir aygua *stil·lada*» (23274, 1428), «una ampolla ab un poch de vinagre *stil·lat*» (1104, 1435), juntament amb el subst. *estil·lador*: «un *stillador* de pedra» (ARV 10422, 1429), «hun *stillador* ab son banch» (20703, 1435).

alambins per destil·lar aygües» (ARV 3110, 1492), «dos *alambins per a traure e colar aygües*» (ARV 1830, 1528).

En els inventaris podem llegir els noms d'alguns dels components dels alambins: *cassola*, *cuberta*, *corona*, *tapa*, *cap*, *cop*, *sobrecop*, *capell*³⁷, *sòl*, *peu*, *siti*³⁸, exs. «un plat de stany e un *sòl de alambí*» (22588, 1417), «huns alambins de plom ab la *çaçola* e *sòl* de aram» (6484, 1471), «huns alambins de plom ab son *peu*» (ARV 469, 1427), «un *cap d'alambí* de vidre» (1104, 1435), «huns alambins de plom ab son *siti*» (27208, 1450), «uns alambins, lo *cop* de plom e la *çaçola* de aram» (20901, 1451), «dos alambins ab sos *cops*» (ARV 266, 1529), «hun *sobrecop d'alambí*» (1047, 1514), «huns alambins, la *çaçola* de aram e lo *capell* de plom» (25757, 1461), «altres alambins ab la *çaçola* de aram e la *cuberta* de plom foradada en la *corona*» (6481, 1479), «huns alambins, la *çaçola* de aram e la *tapa* de plom» (24282, 1488).

De vegades, en comptes de *cassola*³⁹, que és el mot més habitual, apareix *olla*: «uns alambins de plom e la *olla* de aram» (22588, 1417), *perol*: «dos *perolets* vells e molt sotils, lo hu de alambí» (13823, 1523) i *perola*: «uns alambins mijancers trencats ab sa *perola* vella» (11533, 1558).

S'escalfaven sobre un *foguer*: «uns alambins ab son *foguer*» (ARV 2559, 1388), «dos *foguers*, l'u de tenir alambins e l'altre per cuynar» (26455, 1418), que, pot identificar-se amb el *siti* o *seti*: «uns alambins de plom ab son *seti o foguer*» (11429, 1455). En alguna ocasió, en comptes de *foguer*, apareix *fornal*: «un parell de alambins de plom ab sos *fornals*» (25997, 1407)⁴⁰.

³⁷ En el DCVB *capell* 'tapadora de la caldera de l'alambí' (Mallorca), sense doc.

³⁸ En el DCVB (s. v. *alambí*) hi ha un gravat, procedent del llibre dels *Secrets d'agricultura* (1617) de Miquel Agustí, amb les parts dels alambins.

³⁹ En el DCVB *cassola* 'un dels dos cossos d'un alambí', doc. 1523.

⁴⁰ I *fogaril* en un inventari lleidatà: «huns alambins [...] ab sa casola e *fogaril*» (1463) (Bolós, Sánchez-Boira 2014: 1044), sense doc. antiga en els diccionaris històrics. En el DCVB *fogueril* o *fogaril* 'fogó, lloc on es fa el foc per a coure el menjar' (Benavarre, Tamarit de la Llitera, Fraga), 'fogonet portàtil' (Gandesa, Tortosa, Morella), i la variant *foguerill* 'fogó portàtil' (tort.) (DCVB), 'llar' (Alginet) (DECat, IV, 64). El mot *fogueril* (alguna vegada *fogaril*) es documenta també en els inventaris valencians del s. XV, exs. «en la cuyna del dit alberch [...] uns *foguerils* de ferre, que són dues cases» (ARV 2647, 1406), «hun foguer de ferre, que son tres *foguerils*» (21504, 1437), «en la cuyna, dos *fogarils* de ferre» (ARV 1845, 1479), «Ítem més, hun foguer de ferro per a cuynar. Ítem més, tres altres *foguerils* per a cuynar ab lenya» (23015, 1493). Actualment, en alacantí, *fogaril* 'fogó, foguer de la cuina', 'cuina en terra', 'casa molt menuda i fosca', 'lloc on es fa foc', 'forat del nas', *fogueril* 'foguer portàtil' (Segura i Llopes 1996: 185; id. 2003: 213), *fogaril* 'lloc negre i obscur', 'en la cuina, el forat on es posava el carbó o el petroli per a cuinar', 'cadascun dels narius', 'lloc de festa poc recomanable' (Mas 2024: 231).

Els alambins sovint eren de plom, si bé la cassola solia ser d'altres materials, com el coure, l'aram o el ferro. Més rarament, hi havia alambins de vidre, de llautó o d'estany. El foguer solia ser de terra o argila.

Alfàbia. «XX[...]III *alfabias* magnas et XX jarras parvas» (ARV 2836, 1307), «I^a *alfàbia* pocha, IX gerres grans, les dues plenes de vi e les II miges e les altres buydes, e IIII gerres poques, les II plenes de vi e les II buydes» (ARV 2837, 1322), «invenimus [...] *alphabias* de triginta quantis qualibet, plenas vini. [...] Item, invenimus quatuor *alphabias* tenendi blat, fractas» (ARV 2875, 1329), «invenimus duocedim *alphabias* de trigintam quarteriis quodlibet, vacuas» (ARV 2833, 1330), «invenimus tres *alphàbies* de trentén quantes cascuna, buydes. Item, invenimus dues jerretes poques de sisén quantes cascuna, buydes» (ARV 16930, 1332), «tres *alfàbies* grans et una pocha» (ARV 2789, 1362).

En el DECat (I, 174) *alfàbia* 'gerra gran, tenalla', de l'àrab *ḥābiya* id., 1^a doc. 1363, doc. ross. «unam *alfabiam* terre», i comenta que Alart en recull més d'una vintena d'exemples en documents rossellonesos de la fi del segle XIV; en el DCVB 1^a doc. 1388 «vuyt *alfabias* buydes»; en el DAG (I, 62) 1ª doc. inventari de Vic 1427: «una gerra o *alfabia*»; en el VLCM 1ª doc. *Decameron*; en el CICA 1ª doc. inv. mall. 1467; en el CIVAL 1ª doc. 1371 *Diccionari de rims*. En el VCM la forma llatinitzada *alphabiam* es registra per primera vegada en un inventari de l'apotecari mallorquí Mateu Vila, de 1348: «unam *alphabiam* de terra».

L'única documentació valenciana d'*alfàbia* en els diccionaris històrics catalans correspon a un inventari de 1585, citat en el DAG, al qual fa referència també el DECat. Amb tot, podem comprovar que és un mot prou habitual en els inventaris valencians del segle XIV, des de principis de la centúria. Les *alfàbies* s'entien com a distintes de les gerres, segons es pot deduir d'alguns dels nostres inventaris. En aquests textos també s'evidencia que la capacitat de les *alfàbies* era variable, de manera que algunes hi són qualificades de *grans* i altres de *poques*. Així mateix, veiem que contenien líquids, com el vi, però també productes sòlids, com el blat⁴¹.

Actualment el DCVB recull *alfàbia*, generalment en la variant *aufàbia*, en balear, i Coromines (DECat, I, 174) confirma que «és un mot molt viu sobretot a les Illes». El registren el DIEC i el DNV com a sinònim de *gerra*.

⁴¹ De fet, com es pot comprovar en els inventaris transcrits d'altres fonts, les *alfàbies* podien contenir productes diversos, líquids, com oli, vi i aigua, i sòlids, com farina, faves, figues o candeles (DCVB, DAG, VCM).

Calguer: «unum panerium et unam amphoram cum suo *calguero* [...] et unum orinale cum suo *calguero*» (ARV 11181, 1305), «una ampolla ab son *calguer*» (ARV 2814, 1317)⁴², «una almaraxa pintada de vidre ab son *calguer* e ab aygua nafa» (ARV 2205, 1329), «dos *calgués* d'ampolles» (ARV 2361, 1346), «unum orinallum cum suo *calgueris*» (ARV 2361, 1346).

En el DCVB *calguer* ‘recipient per tenir o sostenir altres objectes’, 1ª doc. 1329⁴³. El considera variant de *cauler* ‘recipient per tenir o sostenir una altra cosa?’, del llatí CALDARIU ‘calderó’, 1ª doc. 1403 doc. de Vic. Igualment, Coromines (DECat, II, 429) el creu variant de *calder* (o *cauler*), influïda per *calga* ‘subhasta’, hapax cat. de 1323 (de l'àrab *ḥalqa* ‘rotllo’). En el VLCM *calguer* ‘peanya o caixa de fusta amb obertura circular per a sostenir un braser, baci’, 1ª doc. 1373, inv. especieria Cervera, i la var. *calquer*, inventari 1430.

En els inventaris valencians consultats trobem *calguer* als segles XIV i XV, sovint amb orinals i amb recipients per contenir líquids (almarraixes, ampolles, taces), exs. «un orinal ab son *calguer*» (1445, 1377), «un *calguer* ab una almaraxa» (ARV 2861, 1391), «un orinal menys de *calguer*» (ARV 1551, 1398), «l cetrill e un *calguer* ab una taça de vidre» (ARV 202, 1405). En l'inventari dels béns de l'apotecari Miquel Agostí apareix agrupat amb *estoig*, en relació també amb un orinal, com una mena d'*estoig* de l'orinal: «hun orinal ab son *stoig o calguer*» (20707, 1439), i en l'inventari dels béns de Magdalena, muller del mercader Domènec Olzina, es fa una breu descripció d'un *calguer*, el qual veiem que era metàl·lic, d'aram o de llautó, i que disposava d'un broc o bec llarg: «un *calguer* de aram o de lautó, ab un broch o bech larch»⁴⁴ (19786, 1426)⁴⁵.

⁴² Cf. «unum *calquer* d'ampola» (Berga 1383), que Santandreu (2006: 394) identifica com un recipient per a sostenir l'ampolla.

⁴³ Encara que no ho indica, en concret, fa referència a l'inventari dels béns de l'apotecari de València n'Arnau Torrella (13 kal. oct. 1329), ARV protocol 2205 (Guillem Tamarit), el tercer text dels citats més amunt.

⁴⁴ Segueix, cancel·lat, «ab sa»; possiblement amb aquest possessiu hom voldria fer referència a l'objecte contingut en el *calguer*.

⁴⁵ Almenar (2022: 313) troba també els *calguers* associats a almarraixes i ampolles de vidre, i creu que serien una mena de «peanas o platillos» amb la funció de «la estabilización de las piezas para dejarlas expuestas», o, en el cas de les taces, per a acompanyar les peces en la taula, i afegeix que serien més un objecte d'exposició i mostra de peces de vidre que un recipient d'emmagatzament. Siga com siga, aquesta no en devia ser l'única funció, puix comprovem que els *calguers* sovint es troben associats a un objecte tan personal i privat com l'orinal, el qual solia anar cobert amb un *estoig* o coberta, tant per raons d'intimitat com higièniques, i una funció similar devia fer en aquest cas el *calguer*.

Saboner, era (gerra) ‘pertanyent o relatiu al sabó’: «CXIII gerretes blanques *saboneres*» (ARV 2361, 1346)⁴⁶. En el DCVB, sense doc. En canvi, el subst. *saboner* ‘sabonaire’ s’hi documenta en 1493, com en el DECat (VII, 562).

Servidor: «et unum *servitorem* fusti» (ARV 11181, 1305), «et unum *bacinum moriscum* lautoni cum suo *servitorio* lautoni» (ARV 2833, 1322), «et unum *servitorium* palme» (ARV 11183, 1328), «un *servidor* o tabach de lautó poch» (ARV 2205, 1329), «invenimus unum *servidor* ferre tenendi taciám» (ARV 2833, 1330), «tres *servidor[s]*, la un [...] e los dos de palma de bogia» (ARV 2801, 1336), «un *servidor* o tabach de vidre» (ARV 2777, 1342), «un *servidoret* de verga» (ARV 2860, 1348), i continua als s. XV, XVI i XVII: «dos canalobres d’argent ab sos *servidors* e canons, en los quals són mesos e portats los ciris» (18692, 1467), «XXXIII bombardes ab tres *servidors* quascuna» (26630, 1480), «En lo pastador que respon a la cuyna una pastadora, una pastera de fusta, hun sedàs, hun *servidor*, una gerra per a tenir segó» (12679, 1522). Podia ser de diferents materials (llautó, ferro, palma, verga, fusta, vidre); en alguns casos es compara amb un tabac, en altres conté una tassa, o es troba en canelobres i en bombardes. Els diccionaris històrics registren el fem. *servidora*, referit a un ‘recipient per a servir o presentar coses, sobretot a la taula de menjar’, doc. 1333, però el masc. *servidor* només hi té referències personals (DCVB)⁴⁷.

Tabac. En el DCVB *tabac* ‘cistelleta rodona, més ampla que alta, generalment amb tapadora’, com a mot valencià, 1ª doc. 1443. En el DECat (VIII, 173-174) *tabac* ‘panereta’, 1ª doc. 1429. En el VLCM *tabac* ‘panera; cistell’, 1ª doc. inventari val. 1343.

De l’àrab *ṭabaq* ‘plata, safata’, ‘covenet’, compartit amb el cast. *tabaque*. Coromines (DCECH, V, 457; DECat, VIII, 173), que considera més conegut el cast. *tabaque* que el cat. *tabac*, documenta *tabaque* en castellà en el *Libro de las armas* (1335) de Don Juan Manuel, i en aragonés en un inventari de 1331⁴⁸.

Els inventaris valencians ens permeten comprovar que *tabac* apareix amb regularitat des dels primers anys del segle XIV, i fins i tot es documenta abans que en castellà i aragonés, i ja devia ser conegut al s. XIII, exs. «unum *tabach* fusta» (ARV

⁴⁶ I referit també a altres recipients: «una caixa vella *sabonera*» (1415, 1403).

⁴⁷ Referit a objectes només en diminutiu, *servidoret* («un *servidoret* de coure»), en un inventari d’un colteller de Vic de 1403 (DAg, VII, 258; DECat, VII, 862), sense definir.

⁴⁸ Un poc abans, en un inventari aragonés de 1330: «l *tabach* viello» (VCM). En els inventaris aragonesos dels segles XIV i XV també adopta les formes *tavaque*, *tavac* i *tavaquet* (Pottier 1948-1949: 208).

2836, 1307), «*tabacum fusti pictum*» (ARV 2627, 1319), «*unum tabach*» (ARV 2872, 1322), «*I tabach de fust*» (ARV 2855, 1325), «*tres tabachs fustis*» (ARV 11183, 1328), «*V tabachs, los II de fust e los II de palma*» (ARV 2758, 1330).

Els tabacs s'entenen com a diferents de les cistelles, dels cabassos, dels col·litors, dels paners i de les paneres, com ho podem comprovar en alguns inventaris on s'enumeren de forma successiva: «*dos tabachs, hun colitor e hun cabaç*» (ARV 2397, 1468), «*hun tabach e hun paner plens de li*» (24291, 1497), «*quatre tabachs de sargua vells, tres cistelletes velles e dues cabces buydes*» (ARV 347, 1503), «*hun tabach e una panereta ab troços de lli*» (20085, 1517).

Podien ser de materials diferents, d'origen vegetal, com la fusta o fust, la palma, la verga, la sarga⁴⁹, el vime⁵⁰, el junc, la palla, fins i tot el paper: «*hun tabach de paper engrutat, daurat de fulla de stany colrada*» (ARV 469, 1427). Hi havia també tabacs de vidre: «*un tabach de vidre*» (ARV 2976, 1351) i de terra o terrissa: «*un tabach de terra de obra de Manizes*» (ARV 1551, 1398), «*tabach de obra de terra de Màlequa*» (ARV 2643, 1399). Els tabacs podien estar pintats, daurats o argentats.

Segons el DCVB, el tabac «serveix per a tenir el pa, fruita, flors o objectes de treball d'agulla de les dones», i segons el DECat (VIII, 173), «s'usa per portar flors, les fusades, i també fruita». En efecte, en els inventaris valencians consultats els tabacs són usats sovint per contenir draps, teles i objectes de costura, i, així, de fet, es parla de *tabac de costura* (18572, 1497) i *per a tenir la costura* (12617, 1545), i també fruita: «*una fruytera llarga ab dos tabachs de fruyta y una florera enmig*» (12410, 1652). En realitat, els tabacs podien usar-se per a dipositar objectes molt variats. Ja al segle XIV trobem «*hun tabach de verga en lo qual havia unes*

⁴⁹ En el DCVB i en el DECat (VII, 640-641) *sarga* 'planta salicàcia' es doc. en dos inventaris de 1485 i 1560, en la confecció de paners. El trobem ja en inventaris valencians del segle XIV: «*dos orons poch de sarga*» (ARV 2801, 1336), «*un tabach sotill de sarga [...] una panera de sarga*» (ARV 1551, 1398).

⁵⁰ En «*dos tabachs, hu de vidre, altre de vime*» (ARV 4222, 1504). Trobem el sing. *vime* ja a principis del segle XV («*un stoig de vime per a portar argent*», 25303, 1407), i segurament ja era conegut al XIV, juntament amb el pl. *vimens*, cf. «*unam portadoriam fractam cum quisdam parvis de vimens*» (ARV 11183, 1328). El DCVB i el DECat (II, 284-285) documenten el pl. *vimens* l'any 1309 i el sing. *vimen* (del llatí *VIMĒNE*) en l'*Spill* de Jaume Roig. L'ús més freqüent del pl. explicaria, segons Coromines (DECat), la variant *vimets*, origen del sing. *vimet* (cf. Recasens 2017: 395). Actualment en valencià s'ha estès molt el castellanisme *mimbre*, però encara resten clapes de *vimen* (ALDC m. 1076 «*El vimet*»; PALDC m. 640 «*El vimet*»), que en alguns indrets els informants identifiquen amb la *sarga*. En els inventaris valencians consultats, fins i tot al segle XVII, és habitual *vime*, pl. *vimens*, amb alguns casos minoritaris del pl. *viments*, probablement analògic dels plurals amb *-nts*: «*un col·litor de canya e viments*» (1109, 1429), «*nou fexos de viments*» (25753, 1451).

poques de lunes de vidre⁵¹ per a obs de spills» (ARV 16959, 1389). Així mateix, podien contenir diners, papers diversos, obra de terra, aliments (arròs, fava), eines, objectes professionals, com ara d'apotecaris, de sabaters o de passamaners, o diverses *frasques* o *frasqueries*, sense especificar. També podien fer-se servir en les botigues per exposar els productes a la porta: «quatre *tabachs* de fust de parar a la porta» (ARV 501, 1470), *per a donar pan beneyt* (25336, 1465) o *per cobrir les gerres de l'oli* (26112, 1438).

El tabac es cobria amb un *cobritabac* o *cobretabac*, exs. «un *cobritabach* de tela de França» (22588, 1417), «altra tovallola o *cobretabach* obrat tot de or e seda ab brots e letres de fil cruu» (6467, 1436)⁵², i més rarament amb un *sobretabach*: «hun *sobretabach* de lli nou» (26042, 1423).

Tabaira: «invenimus una *tabayra* de terra» (ARV 16930, 1332). Segons el DCVB, *tabaira*, 'plat o vas de terrissa que servia per a tenir confitura o coses dolces', doc. inventari val. de 1409, com en el DECat (VIII, 175) *tabaira* 'safata'⁵³. Sota la variant *tabaila* 'mena de caixó pla o post amb vora baixa, amb què els confiters i pastissers porten les confitures i pastes dolces', en el DCVB es registra en els diccionaris de Labèrnia-Salvat i d'EscLl. Abans figura en Escrig (1851): *tabaila* (*entre sucrers o confiters*) 'especie de bandeja de madera para llevar dulces, pasteles, etc., de una parte a otra'. Giner (en el DECat) confirma que actualment en valencià la *tabaila* és usada sobretot en els forns i pastisseries, i designa «una post de fusta, amb una vora de fusta com una safata», si bé també hi ha *tabailes* de terrissa, de metall i de cristall. En textos literaris costumistes valencians de les primeres dècades del segle XX es confirma aquest ús de *tabaila*, i de la variant *tabaina*⁵⁴. A Albaida *tabaira* 'safata, sobretot de forn' (DIVA), i a Alcoi, *tabaila* es registra entre les «eines de rebosteria industrial» (TVM). Així mateix, en el DNV *tabaila* (i

⁵¹ En el DCVB *lluna* 'vidre o planxa reflectora d'un mirall' no es documenta fins 1437. No trobem aquesta accepció en el DECat.

⁵² Els diccionaris històrics documenten *cobretabac* (València, 1517), però no *cobritabac*, que és la forma més habitual en els inventaris valencians del segle XV.

⁵³ De l'àrab *ṭabáyra* 'espècie de gerra'.

⁵⁴ Exs. «en les festes de nostre patró sant Vicent Ferrer se veuen pels carrers de la ciutat dur uns quants gicots al cap, molt a plom, les *tabaines* plenes de besquits, tapats en blanques toballoles» (Bodria, *Festes de carrer*, 1906, p. 9), «En l'estiu vench *chelaïto*, / en l'ivern cacau torrat, / y també duc la *tabaila* / o post de la bescuità» (*Falla del carrer de la Correcheria*, 1926, p. 6), «Porta una *tabaila* plena de pastisets, panquemaos y demás llepoleries del ram, tot cubert en una toballa blanca» (Hernández Casajuana, *Què pasa, che...?*, 1928, p. 8).

com a forma secundària *tabaira*) ‘fritera amb què els confiters i pastissers porten les confitures i pastes dolces’.

Antigament, però, la *tabaira* tenia usos més amplis, com ho podem comprovar en els inventaris valencians del segle XV i de la primera meitat del XVI. No és rar que els escrivans les emparellen amb les gerres, amb les quals segurament presentaven moltes analogies, exs. «dues *gerres o tabayres*, la una ab hun poch de carbó» (20916, 1449), «una *tabayra eho garreta* de vidre» (ARV 1055, 1541); hi havia tabaires a manera de gerres: «una *tabayra gran a manera de gerreta* oliera» (25212, 1462) i gerres a manera de tabaires: «Ítem, una *gerra a manera de tabayra*. Ítem, una altra *gerra a forma de tabayra* ab quatre anses» (20911, 1464), si bé s’entien com a objectes bàsicament diferenciats: «altra *gerreta* ab una poqueta de mel e una *tabayreta* ab unes poquetes de tàperes» (13874, 1500). En altres ocasions la *tabaira* es pot agrupar amb el *tabac*: «X *tabayres o tabachs*, tres grans e set chichs» (12595, 1448), «tres *tabachs* de fusta sotils *o tabayres*» (25344, 1450), amb *orsetes*: «dos *tabayretes o orsetes* velles» (9159, 1610), o amb una *capça*: «una *capça de vidre o tabayreta*» (23022, 1495).

Les tabaires podien contenir productes diversos, sòlids, líquids i semisòlids, sobretot de l’ànbit de l’alimentació, així com espècies, herbes i productes farmacèutics, exs. «dos *tabayretes*, en la una havia arrob» (ARV 471, 1430), «una *tabayreta* ab hun poch de sagí fus. Ítem, altra *tabayreta* ab I^a poch de mel» (26048, 1444), «dues *tabayres de apothecari*» (20907, 1448), «una *gerreta o tabayreta* chiqua per a tenir mostalla» (25048, 1449) «una *tabayra* de tenir farina» (ARV 490, 1452), «quatre *tabayretes* per a tenir aygua» (ARV 497, 1462), «huyt *tabayres*, les sis de les quals són olieres e les dos per a tenir legum» (20911, 1464), «Ítem, una *tabayra* de terra ab crostes de poncir de çucre confites. Ítem, una *tabayreta* de terra ab gíngebre vert» (25222, 1475), «mija dotzena de *tabayretes* de tenir sal y olives» (11535, 27-6-1561). Fins i tot podien contenir productes no alimentaris ni medicinals, especialment en relació amb el lli: «una *tabayreta* de terra de màlica en què eren los propdits cerros de lli» (21623, 1450), «huna *tabayra* envernificada ab set maços de lli dins aquella» (ARV 865, 1443).

Les dimensions de les tabaires eren variables, algunes són qualificades de *xiques*, altres de *grans*, i veiem que algunes poden contenir fins a divuit roves d’oli: «una *tabayra* nova que pot cabre deuhit aroves de oli» (21002, 1471). Es podien cobrir amb *sobrecops*: «dos *tabayretes* ab sos dos *sobrecops*» (12681, 1523).

Quant a la forma, generalment no s'hi fa referència, si bé trobem «una tabayreta de fusta redona» (23008, 1484)

Veiem que, si bé no de forma exclusiva, no era rar que les tabaires fossen emprades per a productes dolços (mel, arrop, dàtils, fruites confitades), i per això segurament acabaren especialitzant-se en l'àmbit del forn i de la rebosteria. Amb la funció de contenir líquids (oli i aigua sobretot), cereals, llegums, farina o altres productes alimentaris les tabaires acabaren essent substituïdes per les gerres i altres recipients més habituals, sobretot tenint en compte les analogies que presentaven.

2.7. Vins

Vi d'ayguades, vi de cabrerots, vi de most: «et IIII jarras parvas vini de ayguades et duas trescoladorias» (ARV 11181, 1305), «I^a gerra gran plena de vi de cabrerots» (ARV 2855, 1326), «invenimus entrò a XL quarters de vi de ayguades, poch més o menys» (ARV 16930, 1332), «viginti et quatuor jarras magnas plenas de vini de most, et quanda jarram vini de cabrerots, et quandam jarram magnam vini d'ayguades et octo jarretas vini d'ayguades» (ARV 16933, 1336).

En el DCVB pl. *ayguades* 'vinassa resultant de tenir alguns dies la brisa ja premsada dins el trull amb certa quantitat d'aigua' (Falset), sense documentació escrita⁵⁵, i en relació amb el premsat de l'oli, 'aigua negrosa, procedent de la pica de l'oli, que va passant de gerra en gerra per fer-li donar tot l'oli que pugui tenir' (Vinaròs, Alcoi, Pego)⁵⁶, també sense documentar. En sing. *ayguada* 'provisió d'aigua dolça per al consum de la tripulació d'una nau' es documenta en el *Tirant lo Blanc*, i 'acte de rentar amb aigua' doc. en el *Breu tractat de confessió* (València, 1493). Cf. *ayguades*, diferenciat dels *mosts*, dels *remosts* i dels *premsats*: «cinch gerres cabents cascuna de X fins en XV quarters, de les quals la una era plena de *most*, altra de *ayguades*, e les tres buydes» (28643, 1421), «huytanta càneters de vi vermell sotils entre *ayguades*, *remosts* e *premsats*» (16834, 1448).

El DCVB i el DECat documenten *cabrerot* només en l'*Spill* de Jaume Roig⁵⁷: «De cep corcat / sarment plantada, / ni de brocada, / ni d'esporguim / tart fa raïm / ni *cabrerots*». En el DCVB *cabrerot* 'raïm que és més tardà que els altres i queda sense collir al temps de la veremada', com a mot valencià, derivat pejoratiu de

⁵⁵ Aquesta accepció no es registra en el DECat (I, 94), en el DAg, en el DBal ni en el VLCM, com tampoc en els diccionaris normatius (DIEC, DNV).

⁵⁶ Així mateix, el TVM registra *ayguada* referida al premsat de l'oli.

⁵⁷ Igualment, el CICA i en el CIVAl no n'aporten altres testimonis antics.

cabrer. En el DECat (II, 370) *cabrerot* ‘raïm més tardà que els altres’, i s’hi afegeix que, amb aquest sentit també es coneix *cabrer* al Camp de Tarragona, Baix Empordà i comarques centrals (Segarra, Montblanc, Sió). En el VLCM, a més d’aquest testimoni documental, es documenta també *cabrerot* en el *Llibre de bones costums dels hòmens* de Jaume de Cèssulis, amb el sentit de ‘vinya o parra borda, llambusca’: «que Nohé atrobà primerament *cabrerot*, qui alabró amargós e agre és axí dit, lo qual *cabrerot* con fos amargós, pres linatge de sanch de IIII maneres»⁵⁸. En el DAg (II, 14) es registra *cabrerot* ‘agrassot o raïm petit i mal madurat’, i es data entre 1390 i 1400, però sense aportar-ne cap testimoni concret. Per últim, el DBal es limita a recollir el mot *cabrerot* ‘redrojo’, sense documentació.

Entre els lexicògrafs valencians antics, Marc Antoni d’Orellana (1731-1813), en la seua llista de mots per continuar el vocabulari de Carles Ros, publicada en el llibre *Valencia antigua y moderna*, va incloure la veu *cabrerot* ‘uno de los racimos que salen tardíos de la cepa y suelen quedar resagados en la viña después de la vendimia’ (Martí Mestre 1994: 120). Figura després en Lamarca (1839), només amb l’equivalència castellana, *cabrerot* ‘redrojo’. Igualment, en Escrig (1851), *cabrerot* ‘cencerrón, rebusca, redrojo, agrazón’. En EscLl *cabrerot* «cencerrón. Rebusca. Redrojo. Agrazón. Racimo pequeño de uvas, que suele quedar después de hecha la vendimia. Lo mismo que *cabrer de raïm y bagot*», i amb una definició una mica diferent en MGad: *cabrerot* «Cencerrón, rebusca, redrojo, agrazón: pequeño racimo de uvas que nace al extremo superior del sarmiento».

En el PALDC (m. 668 «Un *gotim*») es recorden els dos sentits de *gotim* ‘porció de raïm que conté alguns grans’ i ‘bagot, raïm que es deixa en el cep quan veremem, perquè encara no és prou madur’, i s’inclou el val. *cabrerot* en l’apartat de ‘fructificació tardana’. En l’ALDC (m. 955 «Un *gotim*») en alguns punts valencians s’afegeixen altres trets semàntics a *cabrerot*, com «es fa per les puntes dels sarments» (Vilamarxant, l’Alqueria de la Comtessa), «raïm petit» (Albalat de la Ribera, Muro del Comtat, Tàrbena), «xanglot xicotet» (Alberic), *cabrerotet* «el fa la parra, més xicotet» (Benifairó de les Valls). En el DNV, com en el DIEC, *cabrerot* ‘xanglot menut de raïm que queda sense collir en la vinya després de la verema’, si bé, com hem vist, en alguns indrets valencians pot adoptar altres signifi-

⁵⁸ En la transcripció d’aquest fragment, seguim l’edició de Bataller (2018: 200). Forma part de la primera traducció catalana d’aquest text, transmesa en una còpia de 1385, la qual podria haver estat redactada cap al 1370. Segons Bataller (2018: 18-19), alguns trets lingüístics del text podrien fer pensar en un traductor de procedència valenciana.

cacions. A les dades anteriors podem afegir que en alguns punts de la Safor, *cabrerot* pot tenir també el sentit de ‘porció d’un penjoll de raïm’ (Giner 2016: 428), igualment, a Benimantell «el raïm sencer és un *xanglot de raïm* i una petita porció és un *cabrerot*» (Beltran 2012: 30).

Pel que fa al *vi de most* o *vi most*, en el DECat (V, 811) es documenta *most* per primera vegada en el *Diccionari de rims* (1372) de Jacme Marc, però ja era conegut al s. XIII: En el *Libre de la Cort del justícia de Cocentaina* es pot llegir *most* i *vi de most* (CIVAL). Juntament amb aquest, es coneix el *remost*, de qualitat inferior al most: «nou gerres entre chiches e grans, en les quals en a[ll]gunes hi ha *remost*, lo qual serveix per al mijer, e lo qual és de poca valor» (26952, 1466), i el verb *tremostar* (o *tramostar*), que no es documenta en els diccionaris fins a dates recents⁵⁹, però que ja era conegut a la primera meitat del segle XV: «cinch gerres de vi premsat e *tremostat*» (ARV 821, 1422).

2.8. *Altres mots que avancen la data de documentació*

aiguardent: «tres [jerretes] plenes de [...] de *ayguard[ent]*» (ARV 16930, 1332), 1ª doc. c. 1400 sant Vicent Ferrer (DECat, I, 95); *albocors* (*figues*): «invenimus entrò a una arova de *figes albocors* seques, poch més o menys» (ARV 16930, 1332)⁶⁰, 1ª doc. *figues albocors* 1424, Dieç, *Menescalia*, *figues primerenques* o *alboquores* 1472, *Liber elegantiarum* (DCVB; DECat, I, 138), *les alboquores* 1435, Miralles, *Dietari* (CIVAL); *aljovera*: «unam *aljoveram*, unam *calderam*» (ARV 2836, 1307), var. formal d’*engevera* (o *angevera*) ‘bossa o maletí de mà’, 1ª doc. Jaume Roig, *Spill* (DCVB, VLCM)⁶¹; *atzabeja*, *atzebeja*: «una sarta en la qual havia IX peces d’argent e una *adzabeja*» (ARV 11187, 1346), «unum cenyill de *atzebeges nigris*» (ARV 2361, 1346), 1ª doc. 1430, inv. de Torredembarra (DAg, I, 145; DCVB; DECat, I, 487); *blanca* ‘garsa’: «una *blanca* ab una gàbia de fust» (ARV 2923, 1341), 1^a doc. Joan Esteve, *Liber elegantiarum* (1489) (DAg, I, 241; DCVB; DECat, I, 823)⁶²; *bocaram*: «quandam al[teram] vanovam de *bocaram*» (ARV 2361, 1346), 1ª doc. *bocaran* 1376, *bocaram* 1412-1424, inv. Alfons V (DCVB); *bossic*: «viginti bossots braguerii et unum bolicum de *bossichs*» (ARV

⁵⁹ Sense documentació en el DCVB, que registra *tramostar* només en cat. or. En el DECat (V, 812) es recull només des d’edicions tardanes del diccionari de Labèrnia.

⁶⁰ De l’àrab *al-bakura*; la primera *o* (*albocors*) deu explicar-se per assimilació.

⁶¹ Sobre aquest mot i les seues variants al s. XV, vg. Martí Mestre (e. p.²). A les variants d’aquest mot que citàvem en aquella ocasió, podem afegir *linjavera* («una lingavera», ARV 24060, 1471).

⁶² Sobre la presència domèstica antiga de blanques en gàbies, vg. també Martí Mestre (2024b: 239-240).

16933, 1330), 1ª doc. 1430 invent. de Torredembarra (DECat, II, 147); *camalló*: «un *camalló* de carnsalad[a]» (ARV 2923, 1341)⁶³, *camalló* ‘sec de la cama, o sia, la part anterior i més ossosa de la cama’ (Llucena), sense doc. (DCVB), der. de *cama*, cf. el ross. *cambajó* ‘pernil’, segons Coromines (DECat, VI, 455-456), possible encreuament del fr. *jambon* amb el tipus *camallot* / *camalló*, però no hem d’oblidar l’occità *cambajon* ‘jambon’ (DOM), d’on realment deu procedir la forma ross. *cambajó*⁶⁴; *casa* ‘departament o part en uns foguers’: «uns foguers de ferre per a cuynar de III *cases*» (ARV 2860, 1348), referit, en concret, a un foguer, no es registra en els diccionaris històrics, si bé en el DCVB es recull amb el sentit de ‘cadascun dels departaments, generalment quadrangulars, en què apareix dividida una superfície’, especialment el zodiac, el taulell d’escacs, un arribanc i un retaulle⁶⁵, 1ª doc. 1418; *cassot*: «et unam capam bruni, et unum *caçot* et unam camisam panni grosse» (ARV 11181, 1305), «I [*c*]açot de li» (ARV 2923, 1341), 1ª doc. *cassot* Muntaner, *Crònica* (DCVB, DECat, II, 620), 1316 (CIVAL); *cercapou* (pl. *cercapous*): «unam coopertoriam et unum parem de *cercapous*» (ARV 11181, 1305), 1ª doc. *cercapous* 1405, *cercapou* 1476 (DCVB, DECat, II, 676)⁶⁶; *cordellat*: «una cota de drap de *cordellat* blau» (1336), 1ª doc. inv. Vic 1507 (DAg, II, 279; DECat, II, 932), 1441 (CIVAL); *dentellat* (*llençol*): «I parell de lançols de li de pinte de V palms *dentellats*» (ARV 2758, 1330), 1ª doc. Teodor Llorente (DCVB), 1471 *Arbre d’honor*, referit a un escut (CICA)⁶⁷; *fanzella*: «IX *fanzelles* de verga de formatges» (ARV 2855, 1326), 1ª doc. 1813 (DECat, III, 880), 1424

⁶³ Cf. «mig *bachó* de *carnsalada*» (ARV 2759, 1371), «hun parell de *cuxots* de *carnsalada*» (23178, 1407), «Ítem, dos *pernils* de *carsalada* (sic) de porch. Ítem, hun altre *pernil* de *carnsalada* ja ensetat» (ARV 1970, 1468). Les formes més habituals són *bacó* i *cuixot*.

⁶⁴ Notem, d’altra banda, que en occità és un derivat de *camba* ‘jambe’, com en cat. *camalló* ho és de *cama*. Aquesta és, per tant, la forma més antiga que documentem per referir-se a la carn curada de la cama del porc, mentre que la més corrent actualment *pernil*, no la trobem en els inventaris valencians consultats fins a la segona meitat del s. XV, a diferència de l’aragonés, d’on deu procedir, on es troba ja a principis del s. XIV (vg. Colón 1989: 138-152).

⁶⁵ També un armari: «armari de fusta de dues *cases*» (Alòs 1910: 138), una capsa: «I capseta d’argent ab Vi *cases* aptes a tenir engüents» (Roca 1923: 153).

⁶⁶ El DCVB i el DECat donen preferència a *cercapous*; en canvi, en el VLCM només es registra el sing. *cercapou* doc. 1430. En els inventaris valencians dels s. XIV, XV i XVI consultats també documentem el sing. *cercapou*, i només en pl. *cercapous*.

⁶⁷ Referit també a altres draps, com «hun manil de barbers *dentellat*» (13617, 1457). Així mateix, es documenta el subst. *dentell*, com a ornament, accepció no documentada en els diccionaris històrics, exs. «un parell de lançols prims de dues teles ab randes e ab *dentells*» (ARV 2645, 1400), «hun mocador de fil e seda ab *dentells* d’or entorn» (20908, 1446).

Dieç, *Llibre de menescalia* (CICA)⁶⁸; *giradora*: «et quandam paellam de aram cum quandam *giradora*» (ARV 2872, 1322), ‘paleta de metall que els cuiners empen per a girar les truites, patates o altra cosa que es fregeix a la paella’ 1^a doc. 1373 (DCVB), 1345 inv. castell de Bellver (CICA)⁶⁹; *guaspa*: «invenimus quandam gladium [...] quandam *guaspa* de argento qui erat dicti deffuncti» (ARV 2859, 1332), 1^a doc. c. 1390 (DECat, IV, 711), 1363, Ferrer Saiol (CIVAL); *jaspi*: «III bordons de fust, la I ab pom de crestell e l’altre de jaspi» (ARV 2758, 1330), 1^a doc. 1363 (DECat, IV, 882), 1344 (CICA, CIVAL); *llavacap*: «II candalobra et unum *lavacap*» (ARV 2836, 1307), «et unum *lavacap* seu candelerum ferri» (ARV 2627, 1319), «un *lavacap* seu candelabrum ferri» (ARV 2837, 1322), 1^a doc. 1329 (DCVB, DECat, V, 106)⁷⁰, i referit a una ‘peça de tela que cobria el cap, probablement per eixugar-lo en haver-lo llavat’: «I *lavacap* pla de li» (ARV 2855, 1326), 1^a doc. 1345 (DCVB); *llibrell*: «unum *librellum* terre» (ARV 16932, 1304), «unum *librellum* terre mensurandi vinum» (ARV 11181, 1305), «III *librells* de tera» (ARV 2837, 1322), 1^a doc. *librell* 1398 (DCVB), 1371, Jaume March, *Diccionari de rims* (CIVAL); *pagés*: «unum *pagesium* fustis» (ARV 16933, 1336), «un pagés de fust de tenir cresol» (4, 1348), 1^a doc. ‘llum de ganxo o de tea’, 1380 (DECat, V, 302); *panellet*: «I *panellet* e mig de cera» (ARV 2923, 1341), 1^a doc. s. XVI (DCVB; DECat, VI, 148); *paner*: «unum *panerium* rotundum» (1305), «II *paners* de verga» (1317), 1ª doc. 1434 (DCVB), 1410 sant Vicent Ferrer (CIVAL), *panera*: «alteram *paneram*» (1307), «una *panera* de caynes» (1332), 1ª doc. 1390 inv. Vic (DAg, VI, 29); tant els paners com les paneres solien ser de canya, de verga o de sarga, més rarament se’n troben d’altres materials, com el vímet, el junc, la palla o el suro;

⁶⁸ Sobre aquest mot, vg. també Martí Mestre (e. p.²). Al que es deia en aquella ocasió sobre l’escassa documentació antiga coneguda d’aquest mot en aragonés, podem afegir ara un testimoni de *fancelleta* en una almoneda saragossana de 1474: «una quartilla et una *fancelleta* para uno de Juslibol» (Navarro, Villanueva 2014: 94).

⁶⁹ Sense documentació val. en els diccionaris històrics, i, a més, el DCVB no el registra actualment en valencià. Amb tot, era un mot ben usual en els inventaris valencians dels segles XIV i XV, on generalment apareix acompanyat de la *paella*.

⁷⁰ En el DCVB ‘recipient de metall per a rentar-s’hi el cap’. Era una mena de columna o peu metàl·lic, generalment de ferro, per a llavar-se el cap, cf. «un peu de ferre per a lavar lo cap appellat comunament *lavacap*» (ARV 2643, 1399). A més del peu o peus, constava d’alguna mena de suport o base, per a sostenir el bací, cf. «hun *lavacap* de ferre, ço és, per tenir lo bací, ab son peu» (ARV 1539, 1439) (vg. Martí Mestre 2024a: 83-84). Sovint s’assimilava al canelobre, i, de fet, el mateix objecte podia fer les dues funcions, exs. «hun *canalobre e lavacap, tot en una*, de ferro» (19011, 1455), «un *canalobre-lavacap* de ferre» (25027, 1404), «hun *canelobre* de ferre alt ab tres perns damunt, que antigament se deya *lavacap*» (6481, 1479), «hun *lavacap o canelobre* antich de ferre ab tres peus» (6497, 1457), cf. «hun *canalobret de tres peus*, de lautó» (24077, 1479).

ram. «Ítem, XII *rams* de li cruu. Ítem, II *rams* de stopa cruus. Ítem, VII capdells de li. Ítem, XXXV *rams* de fil entre li e stopa cuyt» (ARV 2860, 1348), 1ª doc. ‘troca; conjunt de fil tret de l’aspi i no embolicat en cabdell’, 1398 DCVB; *refredador*: «XX *refredadors* de terra» (ARV 2361, 1346), 1ª doc. 1385 inv. infanta Joana (VLCM)⁷¹, podien ser de terra, de pedra, de vidre o metàl·lics (coure, aram, llautó); *salefa*: «Ítem, una *çaleffa*. Ítem, un capçal de ploma» (ARV 2923, 1341), «una *çalefa* de pell de moltó» (ARV 2793, 1362), 1ª doc. *salefa* ‘pell de moltó o d’ovella’ inv. Vic 1422 (DAg, VII, 192, DCVB, DECat, VII, 619); *saler*: «unum *salerum* cum uno clavo fferri» (ARV 16932, 1304), «II *salers*» (ARV 2814, 1317), 1ª doc. inv. 1412, a partir del DAg (DECat, VII, 605), 1395 (CIVAL); *sardiner, era*: «unes graïlles poques, altres graïlles poques de III cames, *sardineres*» (ARV 2855, 1326), 1ª doc. *Col·loqui de dames* (DCVB); *sobrepellis*: «I *sobrepellis* de li» (1326), 1ª doc. 1370 (DCVB); *talladura*: «quasdam parvas de *talladures* de cuysr» (1336), 1ª doc. 1366 (DCVB); *terrassa*: «unam talecam, et unam *terracciam*, et unam *pasteram*» (ARV 11181, 1305), «escudelles e *terraces* de terra» (ARV 10408, 1326), «V *taracetes* mor[isques] de terra» (ARV 2815, 1332), 1ª doc. *terrassa* Roig, *Spill* (DCVB, DECat, VIII, 441), 1414 (CIVAL), *terrasseta* inv. 1430 (DAg, VIII, 59; DCVB); *venable*: «I *venable*» (ARV 2777, 1342), «hun *venable* ab son ferre» (ARV 16959, 1389), diferenciat del *dard*: «Ítem, II *venables*. Ítem, III darts» (ARV 2935, 1349), 1ª doc. 1371, *Diccionari de rims*.

3. CLOENDA

En aquest treball s’han pogut estudiar mots que complementen la informació dels diccionaris històrics catalans i dels corpus informatitzats. Així, hem vist veus i accepcions de veus no registrades, mots no documentats i que avancen la data de la primera documentació, mots que els diccionaris recullen en una categoria diferent, variants formals no registrades, o mots que actualment no es registren en valencià.

El context en el qual es troben els mots en les relacions de béns, sobretot si s’aplica la comparació i el contrast, permet de complementar-ne la informació sobre el significat, i possibilita una millor caracterització no únicament de les formes lingüístiques sinó també dels referents designats, i, per tant, en facilita la definició. Així, hem pogut reunir dades poc conegudes sobre els materials, sobre les formes,

⁷¹ I abans, llatinitzat, «*refredatorium terre*» (1356, inv. del mariner mallorquí Jaume Ferrer, VCM). Cf. arag. «un *refridador* de arambre» (Wittlin 1976: 199).

sobre els elements components, sobre els usos, així com sobre les diferències amb altres objectes pròxims.

Si bé hi ha veus que conserven encara a hores d'ara la seua vitalitat, lògicament, moltes de les veus aplegades en aquest estudi, que antigament gaudien d'un ús corrent, sovint condicionades per les modes i els canvis socials, actualment han desaparegut de l'ús habitual, o han vist reduït el seu ús, la seua extensió geogràfica o la seua significació.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALDC: VENY, Joan i Lídia PONS (2001): *Atles Lingüístic del Domini Català*, Barcelona, IEC, 9 vols.
- ALFAU DE SOLALINDE, Jesusa (1969): *Nomenclatura de los tejidos españoles del siglo XIII*, Madrid, BRAE.
- ALIAGA, Sandra i Luis ALMENAR (2023): *Inventarios de bienes de la ciudad de Zaragoza y de su entorno (1316-1360)*, Saragossa, Institución «Fernando el Católico».
- ALMENAR FERNÁNDEZ, Luis (2022): «Belleza cristalina. El vidrio y sus espacios en las viviendas valencianas de la Baja Edad Media», en *Espacios de vida. Casa, hogar y cultura material en la Europa medieval*, València, Universitat de València, pp. 303-318.
- ALOMAR, Antoni I. (1995): *L'armament i la defensa a la Mallorca medieval. Terminologia*, Palma de Mallorca, IEB.
- ALÒS, Ramón d' (1910): «Inventaris de castells catalans (sigles XIV-XVI)», *Estudis Universitaris Catalans*, 4, p. 129-131.
- BARCELÓ, Carmen i Ana LABARTA (2011-2013): «Vestimenta morisca valenciana», *Sharq al-Andalus*, 20, pp. 283-321.
- BATALLER CATALÀ, Alexandre (2018): *Jaume de Cèssulis: Libre de les costums dels hòmens e dels oficis dels nobles sobre lo joch dels escachs. Estudi i edició*, Alacant-Barcelona, IIFV-PAM.
- BELTRAN CALVO, Vicent (2012): «El parlar de Benimantell», en *Conèixer Benimantell*, Alacant, Institut Alacantí de Cultura «Juan Gil-Albert», pp. 21-33.
- BERNIS, Carmen (1959): «Modas moriscas en la sociedad cristiana española del siglo XV y principios del XVI», *Boletín de la Real Academia de la Historia*, 144, pp. 199-236.
- BOLÓS, Jordi i Imma SÀNCHEZ-BOIRA (2014): *Inventaris i encants conservats a l'Arxiu Capítular de Lleida (segles XIV-XVI)*, Barcelona, Fundació Noguera.
- CDH: *Corpus del Diccionario histórico de la lengua española*, Real Academia Española. <<https://www.rae.es/banco-de-datos/cdh>>.

- CICA: *Corpus Informatitzat del Català Antic*, J. Torruella, dir., Manuel Pérez Saldanya, Josep Martines i Vicent Martines (2006). <<http://www.cica.cat/>>.
- CIVAL: Acadèmia Valenciana de la Llengua: *Corpus Informatitzat del Valencià*, 2013. <<http://cival.avl.gva.es/cival/buscador.jsp>>.
- COLOMINA, Jordi (1991): *El valencià de la Marina Baixa*, València, Generalitat Valenciana.
- COLÓN, Germà (1989): *El español y el catalán, juntos y en contraste*, Barcelona, Ariel.
- COLÓN, Germà (2011): «Revisió crítica de les Regles», en Germà Colón i Antoni Ferrando, *Les Regles d'esquivar vocables a revisió*, València-Barcelona, IIFV-PAM, pp. 15-129.
- CorLexIn: *Corpus Léxico de Inventarios*, Universidad de León. <<https://corlexin.unileon.es/>>.
- DAG: *Diccionari Aguiló* (1915-1934), Barcelona, IEC, 8 toms.
- DBal: BALARI I JOVANY, Josep (1926-1936): *Diccionario Balari. Inventario lexicográfico de la lengua catalana*, Barcelona, Universitat de Barcelona.
- DCECH: COROMINES, Joan i José Antonio PASCUAL (1980-1991): *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, Madrid, Gredos, 6 vols.
- DCVB: ALCOVER, Antoni M. i Francesc de B. MOLL (1988): *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Palma de Mallorca, Moll, 10 vols.
- DECat: COROMINES, Joan (1988-1991): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona, Curial, 10 vols.
- DIEC: INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (2000) *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona-Palma-València, 3 i 4-Ed. 62-Moll-Enciclopèdia Catalana-PAM.
- DIVA: ALBINYANA, Josep *et alii* (s. a.): *Diccionari de la Vall d'Albaida*, <<https://ieva.info/diva/>>.
- DNV: ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA: *Diccionari normatiu valencià*. <<http://www.avl.gva.es/dnv>>.
- DOM: *Dictionnaire de l'Occitan Médiéval*, München, Bayerische Akademie der Wissenschaften. <<https://dom-en-ligne.de/index.html>>.
- DUARTE, Carles i Àlex ALSINA (1986): *Gramàtica històrica del català*, III, Barcelona, Curial.
- EscLl: ESCRIG, Josep i Constantí LLOMBART (1887): *Diccionario valenciano-castellano*, València, Pascual Aguilar.
- ESCOBEDO, Antonio (2003): *Vocabulario almeriense*, Almeria, Universidad de Almeria.
- ESCRIG, Josep (1851): *Diccionario valenciano-castellano*, València, Ferrer de Orga.
- FERRER I MALLOL, Mª Teresa (1987): *Els sarraïns de la corona catalano aragonesa en el segle XIV*, Barcelona, CSIC.
- GARCÍA MARSILLA, Juan Vicente (2008): «La vida de las cosas. El mercado de objetos de segunda mano en la Valencia bajomedieval», en *Pautas de consumo y nive-*

les de vida en el mundo rural medieval, València, 18-20 de setembre de 2008 (ponència).

- GDLI: BATTAGLIA, Salvatore (1970): *Grande dizionario della lingua italiana*, Torino, UTET.
- GINER MONFORT, Joan (2016): *El parlar de la Safor*, tesi doctoral, Alacant, Universitat d'Alacant.
- IA: SERRANO Y SANZ, Manuel (1915-1922) «Inventarios aragoneses de los siglos XIV y XV», *Boletín de la Real Academia Española*, II, p. 85-97, 219-224, 341-352, 707-711; III, p. 89-92, 224-225, 359-365; IV, p. 207-223, 342-355, 517-531; VI, p. 735-744; IX, p. 118-134, 262-270.
- LAMARCA, Lluís (1839): *Ensayo de un diccionario valenciano-castellano*, València, J. Ferrer de Orga.
- LANCETA ARAGONÉS, Teresa (1998): *Franjas, triángulos y cuadrados: estructuras de repetición en tradiciones textiles y en artistas del siglo XX*, tesi doctoral, Madrid, Universidad Complutense.
- MAILLO SALGADO, Felipe (1983): *Los arabismos del castellano en la baja edad media*, Salamanca, Universidad de Salamanca.
- MARANGES I PRAT, Isidra (1991): *La indumentària civil catalana. Segles XIII-XV*, Barcelona, IEC.
- MARTÍ MESTRE, Joaquim (1994): «Una contribució a la lexicografia del segle XVIII: Marc Antoni d'Orellana», en *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes XXVIII. Miscel·lània Germà Colón I*, Barcelona, PAM, pp. 111-146.
- MARTÍ MESTRE, Joaquim (2024a): «Lèxic de la vida domèstica, dels oficis i del culte religiós en inventaris valencians antics: bancs, arquivancs i bacins», *RLLCGV*, 29, pp. 55-93.
- MARTÍ MESTRE, Joaquim (2024b): «Testimonis documentals únics en els diccionaris històrics», en Jordi Colomina i Emili Casanova, eds., *Alcoi al cor: Estudis en homenatge a Josep Tormo Colomina*, Alcoi, Ajuntament d'Alcoi, pp. 237-250.
- MARTÍ MESTRE, Joaquim (e. p.1): «Lèxic relacionat amb draps i robes dels segles XIV i XV», en premsa.
- MARTÍ MESTRE, Joaquim (e. p.2): «Lèxic de la cuina i l'alimentació en inventaris valencians del segle XV», en premsa.
- MARTINES, Josep (2000): *El valencià del segle XIX*, Alacant, IIFV-PAM.
- MAS I MIRALLES, Antoni (2024): *El valencià a Santa Pola*, Alacant, PUA.
- MOLL, Francesc de B. (2006): *Gramàtica històrica catalana*, València, PUV.
- MONTES FANO, Mateo (2021): *Estudio léxico-semántico de inventarios de bienes zaragozanos del siglo XV*, tesi doctoral, Saragossa, Universitat de Saragossa.
- NAVARRO ESPINACH, Germán i Concepción VILLANUEVA MORTE (2014): «Subastas y tasaciones de bienes en la Zaragoza del siglo XV», en J. Ángel Sesma i Carlos

- Laliena, eds., *De la escritura a la historia (Aragón, siglo XIII-XV)*, Saragossa, Grupo C.E.M.A., pp. 45-108.
- NEUVONEN, Eero K. (1941): *Los arabismos del español en el siglo XIII*, Helsinki, Studia Orientalia.
- NTLE: NIETO JIMÉNEZ, Lidio i Manuel ALVAR EZQUERRA (2007) *Nuevo tesoro lexicográfico del español (s. XIV-1726)*, Madrid, Arco/Libros, 11 vol.
- NTLLE: *Nuevo tesoro lexicográfico de la lengua española*: Real Academia Española. <<https://apps.rae.es/ntlle/SrvltGUILoginNtlle>>.
- PALDC: VENY, Joan (2007-) *Petit Atles Lingüístic del Domini Català*, Barcelona, IEC, 9 vols.
- PEZZI MARTINEZ, Elena (1994): «Arabismos almerienses: *alfira, chambao, merdin, receb*», *Boletín del Instituto de Estudios Almerienses. Letras*, 13, pp. 161-168.
- PINTO DA COSTA, Manuela (2004): «Glossário de termos têxteis e afins», *Revista da Faculdade de Letras*, III, p. 137-161.
- POTTIER, Bernard (1948-1949): «Etude lexicologique sur les Inventaires aragonais», *Vox Hispanica*, 10, pp. 86-219.
- ROCA, Josep M^a (1923): «Un cirurgià barber barcelonès de la XV^a centúria», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, 81, pp. 145-162.
- SANTANDREU, Mª Dolors (2006): *La vila de Berga a l'edat mitjana*, Barcelona, Universitat de Barcelona, tesi doctoral.
- SEGURA I LLOPES, Josep Carles (1996): *Estudi lingüístic del parlar d'Alacant*, Alacant, Institut de Cultura «Juan Gil-Albert».
- SEGURA I LLOPES, Josep Carles (2003): *Una cruïlla lingüística. Caracterització del parlar del Baix Vinalopó*, Alacant, Universitat d'Alacant.
- SESMA, J. Ángel i Ángeles LÍBANO (1982): *Léxico del comercio medieval en Aragón (siglo XV)*, Saragossa, Institución «Fernando el Católico».
- TLIO: SQUILLACIOTI, Paolo (dir) (1997): *Tesoro della lingua italiana delle origini*, OVI. <<http://tlio.oivi.cnr.it/TLIOm/>>.
- VCM: *Vocabulario de comercio medieval*, Universidad de Murcia. <<https://www.um.es/lexico-comercio-medieval/index.php/p/v/inicio>>.
- VLCM: COLÓN, Germà, dir. (s. a.): *Vocabulari de la Llengua Catalana Medieval de Lluís Faraudo de Saint-Germain*, Barcelona, IEC. <<https://www.iec.cat/faraudo/>>.
- WITTLIN, Curt J. (1976): «Un inventario turoense de 1484: Los Sánchez Muñoz, herederos del papa Clemente VIII», *Archivo de Filología Aragonesa*, 18-19, pp. 187-215.